ياش توركستان

توركستاننك ملى قورتولوشى اوچون كوره‌شوچى آيلق مجموعه

باش محررى: چوقاى اوغلى مصطفى

1929 نچى ييلنك ده‌قابر- ندان چيقا باشلاغان	آوغوست (آغوستوس) 1933	سان 45

بوساندا:

1 — توركستان ياشلارى آراسندا — باش مقاله

2 — «توركستان تورك گه‌نجله‌ر برلگى» (VI نچى ييل دونومى مناسبتيله) — «ياش توركستان»

3 — شرقى توركستان (III) — تاگرى بيردى

4 — شرقى توركستاندا — ياركند وه كاشغار مكتوبله‌رى

5 — «ياش توركستان»غا مكتوب — ميرزا عزمى

6 — پاختا ايكينى پلانى قانداى به‌جه‌ريلمه‌كده ؟ — تيمور اوغلى

7 — تورك غازيتاچيلغى (XIII) — توقتامش اوغلى

8 — قائوتسكى ساويت روسيه‌سى حقندا — ايسه‌ن تورسون

9 — باشقارماغا مكتوب — سيد عبد الله تاشكندى

10 — «انجمن سعادت بخارا وه توركستان»نگ مقصدلارى — سيد عبدالله تاشكندى

11 — تيشقى خبرله‌ر

12 — توركستان خبرله‌رى

13 — توركيه‌ده

14 — يه‌گى نشريات

ئۇلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

تورکیه ده

I — معارف اصلاحاتی — شو آوغوست آیینک برنده «استانبول دارالفنونی» تارقالیب ، ییرینه «استانبول اونیوەرسیتەسی» قورولمشدر. بو یەگی اونیوەرسیته(*) آوروپا اصولنده عصری شکلده بولوب ، طب ، حقوق ، فن وه ادبیات فاکولته (شعبه)لەرندەن عبارتدر. اونیوەرسیته دائرەسنده 1) اسلام تدقیقی، 2) تورك انقلابی، 3) ملی اقتصاد وه اجتماعیات، 4) تورکیات، 5) جغرافیاء 6) مورفولوژی، 7) کیمیا، 8) ئەلەکترو-مەخانیکدەن عبارت 8 اینستیتو بولاجاقدر.

ایسکی استانبول دارالفنونده درس بیرگەن 151 کشیدەن ، یەگی اونیوەرسیته گه یالغز 59ی‌گنه قبول ایتلمشدر. بونلاردان باشقا بورون دارالفنونغا قاتناشماغان عالملاردان 48 کشی یەگی اونیوەرسیته گه مدرس تعیین قیلنمشدر. بونلاردان اوچی تورك خانملاریدر: 1) فضیلت شوکت خانم (حیوانات مدرسی)؛ 2) رمزیه صالح خانم (کیمیا مدرسی)؛ 3) صفوت رضا خانم (نباتات مدرسی).

بونلاردان تاشقاری ، اجنبی مملکتلەردەن 38 اجنبی پروفەسسورده تعیین ایتلمشدر. بو اجنبی پروفەسسورلار ایچنده سوك زمانلار هیتلەرحکومتی ایش باشیغا کیلگەندەن سوك آلمان اونیوەرسیتەلەرندەن هایدالغان یهودی پروفەسسورلاردا بار. استانبول اونیوەرسیتەسی أمینلگینه پروفەسسور دوقتور نشئت عمربیك تعیین قیلنمشدر. ادبیات فاکولتەسی رئیسلگنه کوپریلی زاده محمود فؤاد بیك تعیین ایتلگەن.

«یاش تورکستان» تورکیه جمهوریتینك تورك معارفی یولندا آتقان بو بویوك آدیمیغا چین کوگلدەن موفقیتلەر تیلەیدر.

(دوامی قاپاقنک 4 نچی بیتنده)

توزەتیش: شو سانداغی «شرقی تورکستان» باشلقلی مقالەده (9نچی بیت، 11نچی قاتاردا) ذکر ایتلگەن ایرماق اسمی «آرغون» ایمەس، «آنغون»در. باشقارما.

(*) استانبولداغی «ملی تورك طلبه برلگی» نك فکر تارقاتوچیسی بولغان «برلك» غازیتاسی، 33 .VII .2ده چیققان ایلك ساننda (2 نچی بیتنده)، تورکیه معارف وکیلنه قاراتوب یازغان بر مقالەسنده «اونیوەرسیته (Universite)» ییرینه اوز تورکچه بر سوز ایستەمشدر.

یاش تورکستان

تورکستاننك ملی قورتولوشی اوچون کورەشوچی آیلق مجموعه

باش محرری: چوقای اوغلی مصطفی

1929 نچی ییلنك دەقابردان چیقا باشلاغان	آوغوست (آغوستوس) 1933	سان 45

تورکستان یاشلاری آراسندا

پچەرنیك دیگەن بریسی «پراودا ووستوکا»نك بیرنچی ایپون سانندا ، اکمل اکرام اوغلو تاشکند ВУЗ(یوقاری مکتب)لەری فرقه فعاللارینك 7 نچی ایپونده بولغان توپلانیشندا («پراودا ووستوکا»نك 9 نچی ایپون سانیغا باقیلسین) ، ر. عابدین اوغلو دیگەن بریسی «پراودا ووستوکا»نك 8 نچی ایپون سانندا ، یەنه بر قانچا داها آز اهمیتلی بولشەویك فعاللاری باشقا تورکستان غازیتالاری بیتلەرنده «بورژوآ ملتچیلەری فعالیتنك جانلانغان»لغندان بحث ایتب اوتدیلەر. اونلارنك باری‌دا قازاغستان وه قیرغزستاندا «آلاش اورداچیلار»نك ، اوزبەکستان وه تاجیکستاندا «جدیدچی عنصرلار»نك ، تورکمەنستاندا وه قاراقالپاقلقدا «ملتچی موشتومزور عنصرلار»نك فعال حرکتلەرندەن بحث ایتەدرلەر. هەمدە اونلارنك باری‌دا «ملی بورژوآ حرکتینك هەر ییردەن کوب یوقاری مکتبلەرده ، خصوصاً تاشکند صناعت آقادەمیسینده وه باشقا یوقاری مکتبلەرده ، دوشنبه پەداغوژی آقادەمیسنده ، سمرقند یوقاری

مکتبله‌رنده یوز بیره یاتقانینی قید ایته‌درله‌ر... بولشه‌ویکله‌ر بو حقیقت
ایچنده «ملتچیله‌رنگ سوسیالیست مدنیتینگ ملی شکلینی بورژوآـموشتوم‌ـ
زورلق مفهومی» ایله تولدورماق، «یه‌گی بوغوننگ احوال روحیه‌سیگه
ملتچیلك مفهومنده تأثیر ایتمه‌ك وه خصوصی ملی قادرولار یتیشدیرمه‌ك ایچین
مدنی جبهه‌نگ مهم اورونلارینی توتماققا چالیشدیقلارینی» کوره‌درله‌ر.
بو استقامتده‌گی ملتچیله‌ر ایشله‌رینگ ایگ آیدین مثالی اولاراق شاه
عبدالرسول اوغلو رهبرلگی آستندا «اورتا آسیا صنایع آقاده‌میسنده بر ییل‌ـ
دان‌به‌ری دوام ایتب کیله یاتقان بر طلبه غروپی»، دوشنبه په‌داغوژی آقاـ
ده‌میسنده آقاده‌می مدرسی بیکتاشی‌نك باشچیلغی آستنداغی طلبه وه معلم‌له‌ر
غروپی، قیرغزستاندا تانستان اوغلو رهبرلگی آستندا ترتیب ایتلگه‌ن «ادبی
علمی غروپ»، تورکمه‌نستان دولت نشریات باشچیلغی بوری‌اوغلو کوموش
علی‌نگ فعالیتی وه باشقالار کورسه‌تیلمه کده‌در. بز بو ییرده ملتچیله‌رنگ
فعالیتنی کورسه‌ته تورغان باشقا وقعه‌لار، اونلارنگ محلی فرقه وه حکوـ
مت دائره‌له‌رنده، قولخوزلاردا توتقان مهم اورونلاردان بحث ایتب اوـ
تورمایمز. بو توغرودا ساویت غازیتالاری هه‌ر زمان یازوب تورادرلار.
بزنگ باقیم نقطه‌مزچه بوندای «استیلا» لار موقتی اوتکونچی برماهیتده‌در؛
اونلار تورکستانداغی روس پروله‌تاریاتی دیکتاتوراسی ظلمیغا قارشی کوـ
ره‌شنگ آیریم حادثه‌له‌ری گنه‌در. لاکن، بو کوره‌شنك قادرولار، کیله‌ـ
چه‌ك تورموش قوروچیلاری یتوشدیریلمه کده بولغان عالی مکتبله‌رگه
یاییلیشینگ بوتونلای باشقا وه بویوك اهمیتی باردر. ساویت مکتبله‌ری —
بولشه‌ویکله‌رنگ «شکلچه ملی، مفهومچه پروله‌تار مدنیتی» ایچین کیله‌چه‌ك
واعظلار، خادملار یتیشدیردیکله‌ر فابریقالاردر. او ییرده یاشلق، روحی
اوزگه‌رتمه عملیاتیغا معروض توتولادر، توشونچه‌سیگه، بوتون ملی نه‌رسه‌ـ
له‌رگه دوشمانلق آغوسی قویولادر؛ اونگ باشیغا: برده‌ن بر حقیقت منبعی
یالغز ساویت موسقواسی ایکه‌نلگی، له‌نینچیلك وه ستالینچیلکسز قورتوـ
لوش یوق ایکه‌نلگی، یالغز ساویت حاکمیتی وه یالغز روس پروله‌تاریاتی
دیکتاتوراسینگ بزنگ یورتیمز وه خلقمزغا تیریکچیلك بیره تورغانلغی

فکرله‌ری ییرله‌شتریله‌در. بو عملیات موفقیتلی چیقسایدی اونگ نتیجه‌ـ
له‌ری بزنگ خلقیمز ایچین أولدوره‌رلك درجه‌ده آغیر بولور ایدی. بز
انقلابغا قادار اوتکور وه چوقور ملی شعورغا ایگه ایمه‌س ایدیك. برده
بز هیچ بر زمان روسلارغا قاریشمادق وه تورکستاننگ «روس ولایتله‌ـ
رنده‌ن بری» قاتارندا بولووی لازم ایکه‌نلگینی اویلامادق. بزنگ خلقمز
عمومیتله ایچنده‌ن‌ده تیشندان‌دا روسلارغا یابانچی قالدی. «روس مدنیتی»
دیدیکله‌ری نه‌رسه‌نگ تورکستاندا نه‌کوکی باردی، نه‌ده بوتاغی. لاکن
سیاسی وه ملی قورتولوش کوره‌شی ایچین بونلار آزدر. بزنگ عصری
بیلیمله‌رله قوراللانغان ضیالی قادرولاریمز په‌ك آز ایدی. آچیق سویله‌شیمز
کیره‌ك دوشمانلاریمزغا قارشی یوروتکه‌ن ایدیئولوژی کوره‌شیمزده
مملکتمز منافعینگ بزده‌ن طلب ایتدیگی سویه‌ده ایمه‌س ایکه‌نلگیمز کوـ
روندی. توغرودر، أڭ یاخشی تحصیل کورگه‌ن منوریمزده‌ن تارتوب أڭ
سوادسز چوبانمزغا قادار، ایچیمزده هیچ بر کیمسه خلقیمزنگ استقلال
حقینه شبهه ایتمه‌گه‌ن ایدی. لاکن یالغز اوز حقینی تانیماق، بر مجادله
ایچین یتیشمه‌یدر. عصری بیلیمله‌رله قوراللانماغان، هه‌م ایدیئولوژی،
هه‌م‌ده قوراللی کوره‌ش ته‌خنیکی وه مه‌تودله‌ریله محکمله‌نمه‌گه‌ن بر حق
وه حقوق، نه قادار شبهه‌ده‌ن تازا بولسادا اوز باشیغا غالب کیله آلمایدر.
مه‌نه شونگچون‌ده بز اوز ملی حریتمزنی یوقاتدوق، مه‌نه شونگچون‌ده
بزنگ بولشه‌ویك دیکتاتوراسیغا قارشی کوره‌شیمز یاخشی نتیجه‌بیرمه‌دی...

بزنگ بوتون کیله‌چه‌گیمز، تورکستاننگ استقبالی، ایندی یتیشیب
کیله یاتقان یاش بوغونغا بولغان امیدیمزگه **باغلیدر.** بز اوز یاشلیغمزغا
توغرودان توغرو تأثیر ایتمه‌ك امکانده‌ن محرومدرمز. اونگچون‌ده بزده‌ن
میگله‌رچه کیلومه‌تر اوزاقلقدا قالغان وه ساویت یوکسه‌ك مکتبله‌ریگه
(BY3ـلاریغا) سیقیشتریلغان یاشلیغمزنگ بزنگله بر فکرده ایکه‌نلگینی
وه بولشه‌ویك «بین‌الملل یالغانی»غا قارشی تورکچیلك وه تورکستانلیلق
حقیقتینی قارشی قویماقدا ایکه‌نینی بیلدیگیمز زمان بوگا نه قادار کوب
سه‌ویندیگمزنی سویله‌ب **اوتروشنگ اوزی‌ده آرتیقچادر.**

تورکستان یاشلغی ساویت یوکسەك مکتبلەرندە اوز آلدیغا قاندای بر پروغرام قویماقدادر؟ اکمل، عابدین اوغلو وە چەرنیك — باری بر آغزدان تورکستان یاشلیغینگ پروغرامی — تورکستانی روسیەدەن آییرماق، اوز تورکستان دولتینی قورماق، ظالم مستولیلەرنی تورکستاندان قووماق، بولشەویك بین‌المللچیلگینە قارشی اوز تورکچیلگینی یرلەشترمەك وە محکملەشترمەکدەن عبارت ایکەنلگینی سویلەیدرلەر.

یوکسەك مکتبلەردە اورونلاشقان بو «عکس‌الانقلابچیلار»نگ طلبلارینی کیتریب وە اونلارنی کاملی‌نگ چیقیشی وە پروغرامی («یاش تورکستان»نگ 43نچی سانیغا باقیلسین) ایلە باغلاشتریب چەرنیك: «بو پروغرام مصطفی چوقای اوغلو پروغراماسینگ اوزگنەسی ایکەنلیگی حقندە سویلەب اوتوروشکە لزوم بارمی؟» دیب یازمشدر.

چەرنیك حقلیدر: بو یردە بز، او یردە ساویت یوکسەك مکتبلەرندەکی تورکستان یاشلاری عینی تورکستان ملی استقلال پروغرامینگ طرفدار وە مسلکداشلاری ایکەنمز.

لکن، بولشەویکلەر، گویا تورکستان یاشلغی موسقوا دیکتاتوراسیغا قارشی کورەشەرەك تورکستانی ئەللە قایسی بر باشقا «آوروپا» دولتی حاکمیتی آستیغا بیرمەك نیتندەدر، دیب آپ-آچیق افترا قیلادرلار. اوز یورتینگ کیلەچەگی قارشیسنداغی اوز مسئولیتنی آگلاغان تورکستان یاشلغی بوندای اویلایالماس وە سویلەیەآلماس ایدی، او بوندای قیلالمایدر وە قیلماسلغی کیرەك. بزدە امیندرمزکە تورکستانداغی ساویت یوکسەك مکتبلەرندە اوقوب تورغان یاشلاریمزنگ آگلی قسمی‌دە یورتندان تاشقاریداغی یاش تورکستانلی قارداشلاری کیبی، اوزلەرینگ اورگەنگەن وە ایگەللەگەن کورەش بیلیمنی، اصولینی وە تەخنیکلەرینی حر وە مستقل تورکستاننگ خدمتیگە قوللاناجاقدر.

تورکستان یاشلغی! تورکستاندا روس پرولەتاریاتی دیکتاتوراسیغا قارشی!

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

تورکستان ملی استقلالینگ بوتونلغینە تعرض قیلاتورغان روسیە وە هەر تورلو باشقا ایمپەریالیزمگە قارشی صفگزنی محکم توتوگز. بزنگ ملی شعاریمز مەنە شوندای بولمالیدر.

* * *

«تورکستان تورك گەنجلەر برلگی»

(VI نچی ییل دونومی مناسبتیلە)

تورکستاندان تورلو ئەیلەنمە، تیکەنلی یوللار ایلە تورکیەگە کیلیب استانبولنگ تورلو مکتبلەریگە یرلەشکەن یاش تورکستانلیلار 1927 نچی یلنگ 29 نچی ایلول (سەنتابر)ندە استانبولدا «تورکستان تورك گەنجلەر برلگی» نامندا بر اویوشمە قورمشلاردر. استانبولداغی تورکستان یاشلارینگ بو نامدا بر اویوشمە قورغانلقلارینی کوب تورکستانلیلار تورکستان ملی بایراغینی تورکستان تیشندا ایلك تاپقیر کوتەرگەن وە استانبولدا چیقغان «یەگی تورکستان»نگ 1927 نچی یلغی برنچی-ایکنچی تشرین آیلاری (5-6 نچی) سانندا باسیلغان یازیدان اوقوب بیلگەن بولسالار کیرەك. او زمان «یەگی تورکستان» مجموعەسی (47-48نچی بیتلەرندە) استانبولداغی تورکستانلی یاشلار تامابندان «نوقول عملی وە حرثی مسئلەلەر ایلە اوغراشاجاق وە کومەکگە محتاج طلبە هەم یاشلارغا یاردەم ایتەجەك «تورکستان تورك گەنجلەر برلگی» نامندا بر اویوشمە توزولگەنلگینی» خبر بیریب، بو اویوشمەنگ نظامنامەسینی‌دە باسیب تارقاتمشدی. نظامنامەنگ 2 نچی مادەسندە: «برلکنگ مقصد وە غایەسی — تورکستان تورك یاشلغینگ ملی حرث اعباریلە یوکسەلمەسینی وە بیلیم ایلە قوراللانماسینی، اعضاسی آراسندا کومەکگە محتاج بولغانلارغا معناً وە مادتاً یاردەمدە بولونماقنی تأمیندەن عبارتدر» دیلگەندر.

«تورکستان تورك گەنجلەر برلگی» اوزینگ قورولوشندان تا شو کونگەچە بوتون غیرتینی اوز غایەسینگ ایشکە آشیریلیشی اوچون صرف ایتب ملی تورکی مکتبلەرندەن تورکستان یاشلارینگدا بیلیم غداسی آلا

بیلمەلەرینی تأمین ایتە کیلمشدر. سوڭ بیش ییل ایچندە تورکیەگە کیلگەن
تورکستان یاشلارینڭ دیبەرلك باریسی اوز سویە وە هوسلەریگە اویغون
بر صورتدە شو اویوشمە ..بثیلە تورکیەنڭ تورلو مکتبلەریگە یرلەشتریلـ
ـمشلەردر وە اویوشمە اونلارنڭ احوالیلە دائما علاقەداردر.

استانبولداغی تورکستانلی یاشلارنڭ ملی حرث خادملاری یتیشترمەك
غایەسیلە آتدیقلاری بو مهم آدیملارینی یعنی بو غایەگە ایریشو اوچون بر
اویوشمە قوروش حرکتیگە کیردیکلەری تأریخنی ایسلەسەڭز، بولشەویكـ
لەرنڭ تورکستاندا «ضیالی وە زیانلی» مسئلەسی قوزغاتوب، ملتچی اولاـ
راق تانیلغان معلملەریمزلە یاش تورکستانلیلارنی ساویت مکتبلەرندەن
هایداب، اولارنڭ ساویت حکومتینڭ غیری انسانی قیناولاریغا یولوققان
کونلەریگە توغرو کیلگەنینی کورورسز. اگر تورکستاننڭ سوڭ روس
بولشەویکلەری مظالمیغا اوچراغان دوریگە عائد تأریخی تیکشیریلسە بوڭا
اوخشاش وقعەلارغا کوب اوچرالور. تورکستان خلقیغا ساویت حکومتینڭ
روا کوردیگی هەر بر تضییق تورکستان ایچندە وە یاتیشندا بولغان تورـ
ـکستان یاشلغی آراسندا هەر دائم بر عکس حرکت توغدورمشدر.

هەر بر مدنی أولکەدە تورلو غایەلەر تاشوچی مختلف یاشلار اویوـ
ـشمەسی بار. بونلارنڭ باریسی یا توغرودان توغرو دولتنڭ یاخود دولت
ایشلەرندە نفوذلو اورون توتقان معتبر ذاتلارنڭ مادی وە معنوی رهبرـ
ـلگندەدر. فقط استانبولداغی «تورکستان تورك گەنجلەر برلگی» باشقا
أولکەلەردە بولغان بوندای بر حامی‌دان ایمدیگەچە محروم قالمشدر.
اونی قوروچی، اونڭ قوروقچیسی وە اونی یاشاتوچی یالغز اویوشمە
توگەرەگیگە توپلانغان یاشلارنڭ اوزلەری‌در. بو اویوشمەنڭ بوتون
فعالیتی تورکستانلی یاشلارنڭ اوز باشلاریغا قیلغان غیرتلەری وە فداکارـ
ـلقلاری اثری‌در.

تورکستان استقلالچیلاری بولشەویزمنڭ أڭ بویوك باریشمازدوشمانی
بولغان کمالیزم مفکورەسی حاکم بولوب تورغان تورکیەدە غیرت، فداکارـ
ـلق وە ایشلیلکلەریلە ممتاز یاشلارنی کورمەکلە افتخار ایتسەلەر حقلیدرلار.

چونکە بوندای یاشلار آرقاسندا بزنڭ تورکستان، ملی تأریخینی اوقوشـ
ـدان وە اورگەنیشدەن بوتونلای محروم ایتلگەن یاشلارندان بر غروپینی
تورکیەدە یتیشتریب حرث خادملاریغا ایگە بولا آلسا، بونلار یاقین کیلەـ
ـجەکدە مستقل تورکستاندا ملی تورکیەدە حاکم تورك ملی مفکورەچیـ
ـلکنڭ أڭ گزیدە پیونەرلەری رولینی اوینایاجق وە ملی برلگمزنڭ
کوچەییشیگە اولوغ خدمتلەر ایتەجەکلەردر.

بوکونگی تورکیەنڭ کیتدیگی یولنی تانیماق آینقسا ملی قورتولوش
کورەشی یورودوب تورغان بز تورکستانلیلار اوچون حیاتی بر احتیاجدر.
قارداش تورکیەنی نجاتغا چیقارغان یولنی اورگەنسەك بز هەم اوز تورـ
ـکستانمزنی یاباناچیلار اسارتندەن تیزراق قورتارا آلورمز. شونی هەم
ئەیتب اوتوش کیرەك، کە تورك ملی تأریخینڭ بر بولومینی تشکیل ایتکەن
تورکیەنڭ سوڭ ملی استقلال کورەشی تأریخی یالغز روس اسارتندە قالغان
تورکلەر اوچون گنە ایمەس، بلکە باشقا آسیا وە آوروپا ملتلەری اوچونـ
ـدە أڭ فائدەلی وە عبرتلی الهام قایناغیدر. حتی اون تورت ییل تینمەسدەن
اوز یورتندە مارقسیزمگە قارشی کورەش یوروتقان وە نهایت ظفر قازانوب
آلمانیا حکومتی باشیغا کیلگەن آلمان فاشیستلاری رهبری آدولف هیتلەر
هەم مجادلەسی چاغندا یەگی تورکیەنی یاراتقان غازی مصطفی کمال پاشا
حرکتینڭ اوزی اوچون هەر دائم یول کورسەتوچی پارلاق بر ییلدیز
بولغانلغینی اعتراف ایتمشدر(*).

بز تورکستان استقلالچیلاری تورکستان یاشلارینڭ تورکیە مکتبلەرندە
بیلیم وە ملی مفکورە ایلە قوراللانمالاری اوچون تینمەسدەن چالیشیب
تورغان غیرتلی یاش توغانلاریمزنی یورەکدەن آلقیشلار وە اونلارنڭ فداـ
ـکارلقلاری آرقاسندا یاشاب مقدس غایە یولندا ایشلەب کیلمەکدە بولغان
«تورکستان تورك گەنجلەر برلگی»گە بویوك یوتوقلار تیلەیمز.

«یاش تورکستان»

(*) آلمان فاشیستلارینڭ ناشر افکاری بولغان «فولکیشەر بەئوباختەر»
(„Völkischer Beobachter“ Berlin) نڭ 21. VII. 33. د چیققان سانیغا قاراڭز.

III.

ساويت روسيەسينگ شرقی تورکستان توغروسنداغی سياستی چارلق
روسيەسينگ باشلاغان يولی ايلەكيتدی. چارلق روسيەسی کيبی ، ساويت
روسيه داخی ختای مملکتينگ بويوك ديوار آرقاسنداغی ، روس ايمپەريا-
ليستلارينگ دائماکوز تيکديکلەری پارچالارينی اوز قوليغاکيريتمه ککه
تيريشادر. بوتون اجنبی دولتلەر ايچنده برنچی اولاراق ختای مملکتينه
چانگال آتقان دولت روسيەدر. روسيەنگ ختايغا قاراب وه ختای حسابيغا
کيگگەيمەسی 1689 نچی يلی 27 نچی اوقتوبرده باغلانغان نەرچين معا-
هدەسندەن باشلانادر. بو معاهده بوينچا ختای دولتی روسيه چيگەرەسينگ
آرغون ايرماغی (آمور دريانگ بر قولی)نی بويلاب شمالی مانجو-
رياغا وه اوخوت دەگزينه قادار اوزايتليشيغا راضی بولادر. 1858
نچی يلغی آنغون معاهدەسي بوينچا ختای روسيەگه آمور دريانگ
شمالنده بەرينغ دەگزينه قادار چيقا تورغان کيگ بر أولکه-
بوراقادر. 1860 نچی يلی 14 نچی نويابردەکی پەکين معاهدەسی بوينچا
روسيه پريمور (دەگز حواليسی) ولايتنی اوز أدارەسی آستيغاکيريتەدر.
روسيه ايله ختای آراسندا 1896 نچی يلی پەتەرسبورغدا باغلانغان معاهده
موجبنچه ختای روسيەگه مانجوريا اوستندان تيمر يول ساليشغا حق بيرەدر
وه بونگله ديەرلك ، بوتون مانجوريانی روسيه أدارەسی آستيغا بيرگەن
بولادر. بونلارنگ بارچاسیدا هيچ بر محاربەسز واقع بولادر! روسيه
ختاينگ آغر وضعيتندەن استفاده ايتمشدر وەگاه شانتاژ (دوق) ايله ،
گاه يالغاندان اوز دوستلغينی وعده قيلماقله ختای مملکتينگ پارچالارينی
برين-سرين اوز قوليغاکيريتب آلمشدر. لاکن ختای حکومتينگ اوزينگ-
ده ياردەم ايچين روسيەگه مراجعت ايتديکی وه فقط آلديغی ياردەمينگ
اوزيگه کوب قيمت بهاغه مال بولغانیده واقعدر. 1864 نچی يلدا «چگ-
جاك» (شرقی تورکستان) «جينگ-شو-ژەنگ»ی (باش واليسی) ،
عصيان قيلغان «خوي-خوي» (مسلمان) لارغا قارشی ياردەم سوراب ،

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

آلماتاداغی روس واليسی گەنەرال قولپاقوفسکی گه تورت دفعه مکتوب ياز-
مشدر. «جيگ-شو-ژەنك» بو مکتوبلەرنده: «تيلنگ تيشگه ياقين بولغا-
نيديك بربريگه ياقين بولغان دولتلەريمز بربرلەرينگ فلاکتلەريگه بيگانه
بولوب قالالمايدرلار» ديب يازغان ايدی. بو مکتوبلەر روسيەنگ شرقی
تورکستانی ضبط ايتمەك ، او پيردەن توروب بوتون اورتا آسياغا تسلط
ايتمەك وه اوز حاکميتنی هەم شرقی ، هەمدە غربی تورکستاندا محکمله-
مەك فکرنده بولوب تورغانی بر زماندا يازيلمشدر. روس «تيشلەری»نگ
ختای «تيل»ينی قاندای قارشی آلغانلغينی بز ياخشی بيليرمز: غولجانی
ختايغا قايتاروب پيروگه قارشی روسيەگه بوتون تيشقی ختای أولکەلەرنده
ويرگيسز تجارت قيليش حقينی بيرگەن معاهده ، روس «تيشلەری»نك او-
زيگه ايليشکەن ختای «تيل»يگه بيرگەن جوابی ايدی. فقط ، بختسزلقغا
قارشی ، روس ايمپەرياليزمينگ «تيشلەری». آراسيغا ختای «تيل»ی ايله
برلکده شرقی تورکستان توشوب قالدی.

بولشەويکلەرنگ حکومت باشيغاکيلووی ايلەده وضعيت هيچ اوز-
گەرمەدی: روسيه شرقی تورکستانغا ايندیده بورونغودەك بوری کيبی
قارايدر. بولشەويکلەر شرقی تورکستانی قطعی صورتده استيلا ايتش
ايشينی کوچەيتديلەر وه تيزلەتديلەر. بو حال آينقسا تورك-سيب تيمر يولی
سالنغاندانبەری داها آرتق سيزيلمەکدەدر. بو يولغا آتاب يازيلغان «تور-
کستان-سيبريا ماگيسترالی» ناملی کتابدا شرقی تورکستان (باشقا تعبيرله
«غربی ختای») غربی تورکستانله بر قاتاردا ساويت روسيەنگ توغرودان
توغرو استثمار ايتەچەگی بر منطقه ديب سانالماقدادر. بو کتابغا علاوه
قيلنغان بر خريطەده ايسه مەنه شو اوچ تيمر يولنگ لايحەسينی کوررسز:
1) آلماتادان غولجاغا؛ 2) آياکوز (سەرگيئوپول)دەن چوگەچەککه؛
3) سەمەیدەن ساراسومبه (شارسومبه) گه... يالغز بوگنەده ايمەس ، عينی
کتابدا بولشەويکلەرنگ شرقی تورکستان ايچنده سالونی ألزم ديب تاپديق-
لاری آرابا وه آوتوموبيل يوللارينگدا لايحەسينی کوررسز. بولشەويك-
لەر ختاينی شرقی تورکستاننگ ايگەسی ديب سانديقلاری حالدا ، اوزله-

رینگ بو أولکه‌گه دائر تیمر یول لایحه‌لاری وه باشقا پلانلاری حقندا نه
ختای حکومتینگ وه نه‌ده شرقی تورکستانداغی محلی حکومتنگ رأینی
سوراشقا وه حتی اونلارنی خبردار ایتشکه‌ده اصلا لزوم کورمه‌گه‌نله‌ر.
ساویت حکومتی، گویا شرقی تورکستان روسیه‌نگ غنیمت مالی ایمش
کیبی حرکت ایتمه‌کده‌در. ایکنچی یاقدان، شرقی تورکستانداغی ختای
مأمورله‌ری‌ده اوزله‌ری‌نگ کیگ ایچکی مختاریتله‌رنده‌ن فائده‌له‌نوب بار-
غان ساری آرتق درجه‌ده بولشه‌ویکله‌رنگ تأثیری آستیغا بیریله یاتورلار
وه هیچ بر اعتبارغا ایگه بولمادیقلاری بو أولکه‌ده اهالینگ آرزوسی
خلافنه اولاراق اوز حاکمیتله‌رینی ساقلاب قالابیلمه‌ك ایچین عینی
بولشه‌ویکله‌رنگ یارده‌میگه جان آتماقدادرلار...

بولشه‌ویکله‌رنگ ختای عملدارلارینگ اوتونچینی ممنونیتله اورونغا
کتیرمه‌کده ایکه‌نلکله‌رینی بو یرده سویله‌ب اوتوروش هه‌م آرتقچادر.
شرقی تورکستانگ تولوق ملی استقلالینگ تحقق ایتووی ایله نتیجه‌له‌نمه-
سینی ایسته‌دیگمز اینديکی قوزغالیش چاغندا ساویت حکومتی ختای
حکومتیگه قولندان کیلگه‌ن بوتون یارده‌مینی کورسه‌تدی. بو یارده‌منی
ساویت حکومتی ختای حکومتی‌گه قارشی محبتنده‌ن وه یا شرقی تور-
کستان اوستندا کوچلو بر ختای حاکمیتی یرله‌شدیرمه‌ك ایسته‌دیگنده‌ن
ایمه‌س، بلکه هه‌م ختای دولتینگ بوتونلغی هه‌م‌ده شرقی تورکستان ملی
قورتولوشی مجادله‌سی منفعتله‌ریغا قارشی عینی درجه‌ده دوشمان بولغان
روسیه ایمپه‌ریالیزمی منافعی ایچین کورسه‌تمه‌کده‌در. ساویت روسیه‌سینگ
ختای دولتینگ بوتونلغی منافعینه قاندای قارایتورغانلغینی کورسه‌تمه‌ك ایچین
ساویتلارنك مانجوریا وه موغولستان سیاستنده‌ن مثال کتیرمه‌ك ممکن. آینقسا
موغولستان خصوصنده ساویت حکومتی حرفی حرفینه چار حکومتی کیبی
حرکت ایتدی. بو یرده چیچه‌رین‌نگ خارجیه قومیساری ایکه‌ن بوتون
اتفاق مرکزی اجرائیه قومیته‌سی 3 نچی توپلانیشندا سویله‌گه‌ن نطقندان
بر پارچاسینی کتیره‌مه‌ن؛ چیچه‌رین اوز نطقنده دیمشدی‌که: «بز موغو-
لستان خلق جمهوریتینی ختای جمهوریتینگ بر بوله‌گی دیب تانیمز؛ لاکن

عینی زماندا اونگ، اوز ایچکی تورموشیغا ختاینی قاریشترماسلق قادار-
گنه ایمه‌س، حتی اوز تیشقی سیاستینی، مرکزی ختای حکومتینی هیچ
قاتناشدرماسدان، اوز باشیغا یوروته‌چه‌ك قادارکیگ مختاریتینی‌دا تانیمز.»
ساویت حکومتینگ بو سیاستی بورونغو چار حکومتی سیاستینگ بوتونلای
عینیدر. 1911/1912 نچی یلی قیشین چار حکومتی‌ده موغولستاننی ختای
دولتینگ مختاریتلی وه فقط اوز تیشقی سیاستینی مستقلاً یوروتوگه حقلی
بر بوله‌گی دیب تانی تورغانلغینی بیلدیرگه‌ن ایدی.

ختاینگ پارچالانماسی بزنی هیچ قایغیرتمایدر. بز مستقل مانجوکو
دولتینگ توزولووینی جاندان آلقیشلایمز. مستقل موغولستانگ‌ده یاشاما-
سی وه انکشاف ایتووی بزچه مطلوبدر. شرقی تورکستاندا مستقل بر
تورك دولتینگ توزولدیگنی کورسه‌یدك کوب بختیار بولوردق. بو مقاله‌ده
روسیه‌نگ «ختای بوتونلغی»نه قارشی لاابالی تاوراندیغنی ایسله‌توب او-
توویمز، بزنگ «ختای بوتونلغی»نی مدافعه ایتمه‌ك ایسته‌گه‌نیمزده‌ن
ایمه‌س، بلکه روس سیاستینی قاراقته‌ریزه ایتمه‌ك، اونگ هه‌م ایسکی
چارلق روسیه‌سینگ هه‌م‌ده بوکونکی انقلابچی ساویت روسیه‌سینگ سیا-
ستله‌رینی بر توسدا کورسه‌توچی ایکی یوزلیلگینی، منافقلغینی اثبات قیلماق
ایچیندر.

نیچین روسیه (بورون چارلق، ایندی ساویت روسیه‌سی) شرقی
تورکستان خصوصندادا مثلا: موغولستان‌غا نسبتاً یوروتکه‌ن سیاستینی
یوروتمه‌یدر، یعنی، نیچین «شرقی تورکستاندادا «اوز سیاستینی مستقلاً
یوروته‌بیله‌چه‌ك قادارکیگ بر مختاریت» اعلان ایتلمه‌یدر؟ ایشده بوندای
بر «مختاریت» باردر. ساویت روسیه شرقی تورکستان ایله بر نیچه سیاسی
وه تجاری کیلشوله‌ر باغلامشدر. ساویت روسیه وه شرقی تورکستانگ اوز
قونسوللقلاری بار. 1929 نچی یلدا ساویت روسیه ایله ختای آراسندا
مانچوریا تیمر یولی یوزنده‌ن بولغان اوروش چاغندا شرقی تورکستانگ
آلماتا وه تاشکنداغی قونسوللاری ساویت روسیه‌سیگه اوز خیرخواهلق-
لارینی بیلدیرگه‌نله‌ر ایدی... بونگله برابر ساویت حکومتی، شرقی تور-

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە قەدىمىي ئەسەر ۋە قولیازمىلار ئامبىرى

کستاننك مختاریتنی، موغولستان توغروسندا قیلغانی کیبی علناً تانیدیغینی آچیق اعلان ایتکەن ایمەس. حالبوکه شرقی تورکستان اقتصادی جهتدەن موغولستانغا قاراغاندا داها بویوك بر أهمیتگه ایگەدر. بوڭا سبب نەدر؟ بو سورغوننك جوابی یەك قولایدر. روس بولشەویكلەری، عینیله اوز سلفلەری بولغان بورونغو روس ایمپەریالیستلاری کیبی، شرقی تورکستان مختاریتی پرینسیپیننك اوزندەن قورقارلار؛ چونکه بو مختاریت آرقاسندان روس بولشەویكلەریگه وە عمومیتله بوتون روسلارغا اونلار ایچین دوشمان وە قورقولو بولغان شرقی تورکستاندا تورك ملی مستقل دولتی شکلی کورونوب تورادر. بوکونکی کوندە روس حاکمیتی ایچین قورقونچ بر حال آلغان ملی استقلال کورەشیننك دوام ایتب توردیغی غربی تورکستانله بر قاتاردا شرقی تورکستاندا بر مستقل تورك دولتی تصوراتیگز... هیچ بر روس حکومتیننك هیچ بر زمان بوڭا تحمل ایتمەیەجەگی بیلگیلیدر! أولكەننك بوتون شیرەسینی سوروب آلماق، اهالیسینی تیزگینلەب ساقلاماق، خلق آراسیغا غروپچیلق، قبیلە دوشمانلقلاری تخمینی ساچماق ــ مەنە بونلار روسیە حاکمیتی وە یا نفوذی آستیغا توشوب قالو بختسزلغیندا بولغان تورك أولكەلەرندەگی روس سیاستیننك خصوصیتیدر.

ختای دولتیننك پارچالاری برین-سرین آیریلیب کیتمەکدەدر. موغولستان یالغز اسمدەگنه ختاینك بر قسمی سانالادر. مستقل مانجوکوننك قورولدیغنه یاقیندا ایکی ییل تولادر. اوتکەن ییلدانبەری مستقل تیبەتدە یاشاب کیلەدر. ایندی شرقی تورکستان‌دا قات-قات باستریلغان استقلال کورەشیگه یەڭیدەن کیریشمەکدەدر. شرقی تورکستاننك ختایغا قارشی کورەشیگه ایڭ کوب ضرر بیرە یاتقان کیمدر؟ ــ روسیە. روسیەنك ایستەدیگی نەرسە، شرقی تورکستاننك ختای بویونتوروغی آستندا قالوویدر؛ چونکه ختای هەر حالدا بو تورك أولكەسیننك روسیە تامانیدان استثمار ایتلیشیگه مانع بولو اقتدارندە ایمەسدر.

شرقی تورکستان بو وضعیتدەن قاندای قورتولاجاقدر؟ او، اوز

ملی کیلەچەگی ایچین یوروتوب تورغان کورەشندە قاندای موفق بولا آلادر؟

بزچە، شرقی وە غربی تورکستاننك ملی قورتولوش یولنداغی بوتون کوچلەری برلەشمەلیدر. بونکله بز بر وە ملی تورکستاننك ایکی آیریم پارچاسی آراسنداغی کیلەچەك مناسباتینی ایندیدەن بیلگیلەمەیمز. فقط، شونوسی محققدر، کە تورکستاننك بر پارچاسندا روس حاکمیتی دوام ایتدیکچە اوننك ایکنچی پارچاسی حر وە مستقل بولالمایدر. ختای یالغز شرقی تورکستاننك دوشمانی ایکەن، روسیە هەم شرقی هەمدە غربی تورکستاننك دوشمانیدر. بزچە، هەم شرقی تورکستاننك هەمدە غربی تورکستاننك جماعت خادملاری لزوم کورولگەن وە امکان تاپیلغان هەر یردە بربرلەریگه یاردەم بیریب، بربرلەرینی حمایە ایتب برلکدە چالیشمالی وە حرکت ایتمەلیدرلەر. حقیقتدە بر بولغان تورکستاننك ایکی قسمی آراسنداغی کیلەچەك سیاسی مناسباتینی بوگون بز آوروپادا اوتوروب حل ایتمەیمز. لاکن بربریمزگه قارداشچاسیغا قول اوزاتماق، اوموز-اوموزگه یورومەك ــ بو بزننك وظیفەمزدر، هەر بر تورکستانلیننك تورکلك وظیفەسیدر. بو وظیفەنی بز بەجەرمەلیمز.

کوچلەریمزنی برلەشتریش، تورکستاندا یالغز بر تورك ملی دولتی یاراتیشغا فکر وە أرادەمزنی دائمی صورتدە چالیشدیرماق ــ مەنە بونلار بزننك غایەمز بولمالیدر. (ییتدی) تاگری بیردی

* * *

شرقی تورکستاندا

شرقی تورکستاننك یارکند وە کاشغار شهرلەرندەن باشقارمامزغا کیلگەن ایکی مکتوبنی توبەندە اوزیچە باسماقدامز:

1351 هجری 10نچی شعبان (1932 ییل 7 دیقابر)دا قومولقلار قومولنی ختایلاردان قایتاریب آلدیلار. بول سیرادا لاداخ طرفیدان اورومچی گه ایکی یوز تویه قورال وە آزوق کیلتریلیب تورغانلقنی قومولقلار

ایشیتیب ، تاغ طرفیدان یاشیرین یول ایله کیلیب یولنی توسوب بول نەرسەلەرنی قولغا توشوردیلەر. شونگ آرقاسیدا قومو للقلار قوتلاندیلار ،سوگرا شعبانینگ آخریدا تورفان ، قارا شهر وە قیچان‌نی آلدیلار. رمضانینگ آخریدا کوچارگا ، سوگرا کاشغارغا کیلیب اورومچی‌دەن کیله تورغان تیلغراف سیملەرینی اوزدیلەر. 10 نچی شوال (5 فیورال)دا آقسوغا کیلیب ایدیلەر. آقسوداغی دوتای یەنگی شهرگه قاچدی. آرقاسیدان باریب یەنگی شهرنی هەم آلدیلار. قارا قاشلقلار بول خبرنی ایشیتیب قاراقاش آمبانینی وە باشقا ختایلارنی أولدوروب ختایلار ایله حکومتگه قاراشلق نەرسەلەرنی غنیمت قیلیب آلدیلار. سوگرا 300 نفر قوللاریدا کەلتەك ، کیتمان وە شونگدیك باشقا اوروش قورااللاری ایله زاواغا کیلدیلەر. گوماداغی آمبان بو وقعەنی ایشیتیب ، اولارنگ قارشیسیغا 250 نفر قوراللی نظامی عسکر یوباردی. بولار زاواغا باریب ، مجاهدلار ایله آرالاریدا اوروش بولوب ، مجاهدلار غالب کیلیب ، ختایلارنی قاچیردیلار وە 50 دانه میلتق هەم باشقا آزوقه قولغا توشوردیلەر. بول خبرنی کاشغارداغی دوتای ایشیتیب 200 قیرغیز ایله 25 ختاینی قوراللاندیریب کوندەردی (26 شوال = 21 فیورالدا). مذکور 225 نەرنگ ایکی توپی ، ایکی اوقچاچاری بار ایدی. بولار قارغارلقغا بارغاندا قارغالق اهالیسی بو خبرنی ایشیتیب علما وە مشایخلارنك باشچیلغی ایله اونلارنك یوللارینی کیسیب ختایلارنی أولدوردیلەر. ایکی نەر ختای زور ایله قاچیب قورتولدی. 200 نفر قیرغیزلار ایسه مسلمانلارغا قوشولدیلار. قارغالق اهالیسی توپ ، اوقچاچار وە باشقا بارچا قورال هەم آزوقه‌لارنی قولغا آلدیلار (26 شوالدا). بو خبرنی یوسکام اهالیسی ایشیتکەندەن سوك ، اونلار اطرافداغیلار ایله برلەشیب اوزلەریگه **صابر خان حاجی خواجەم** نی کاتتا قیلیب آمبانینی أولدوردیلەر.

ایکسو ناملق جایدا ختایلار کوب بولور ایدی. اولارنی هەم أولدوروب کوب غنیمتلار آلدیلار. مذکور صابرخان خواجەم 1349 (یعنی 1930دە) حجگه بارغان کیشیدر. ایکسوده‌گی‌لارگا احمد قاضی دیگەن کیشی یاردەم قیلدی. صابرخان خواجەم اولارغا کاتتا بولدیلار. ینه صابرخان خواجەمنگ یاقینلاریدان برکیشی قارغالقغا کیلیب اونده حاکم بولدی. ختایلارغا قاراشلق بیکلەر قاچدیلار. اولاردان بیش نفرنی قولغا توشوروب ، بعضیلارینی أولدوردیلەر وە بعضیلارینی آسیب قویدیلار. قولغا توشکەن کیشیلەر: بوش بیك ، عبداللەبیك ، عبدالرحمان‌بیك ، امین بیك وە عمر بیك‌لەردر.

بو خبر وە انقلابنی یارکند آمبانی ایشیتیب ، بوتون یارکند علما وە سوداگرلەرینی ییغیب ، اولارغا شهرنی تاپشوروب اوزی یەگی شهرگه کیریب ، دروازەلەرینی باغلادی. شول چاغدا قومو للقلاردان غزاغا تشویق قیلغان مکتوب کیلدی. سوگرا ارتوشلك ملا ثابت آخوند داملا (بوندان اوچ ییل ایلگەری حج‌گه ، مصر وە استانبولغا بارغان ایدی) اوغوللاری ایله خوتان‌دە توروب بو انقلاب خبرینی ایشیتیب قارا قاش‌غا کیلدی وە اهالی اول کیشینی زور حرمت ایله قارشی آلدی. ملا ثابت آخوند داملا اولارغا نصیحتلار قیلیب ، وعظلار سویلەب مسلمانلارغا **جهاد قیلماق لازم ایکەنلگینی بیان ایتدی.** قارا قاش‌دا محمد امین آخوند ناملق بر مدرس بار ایدی. اول قارا قاش‌غا کاتتا بولدی. هەممە ایش بو کیشینگ قولوندادر. سوگرا قارا قاش علماسندان محمد نیاز آخوند دیگەن کیشی قاراقاش‌دان چیقیب حوتاننگ ایلچی دیگەن قیشلاغیغا باریب اونداغی دوتای آمبانلارنی وە باشقا ختایلارنی أولدوروب خزینه وە قوراللارینی قولغا آلدی. کاتتا توپلار قولغا توشوردی. شونگ آرقاسیدا حوتانلقلار قوتلاندیلار. سوگرا ایلچی‌دەن لوپ-چیچان-قبه نام یرلەرگه خبرکوندەروب ایدیلەر. اولار هەم ختایلارنی وە حکومت کیشیلەرینی أولدوروب حکومتنی اوز قوللاریغا آلدیلار. اوچ ییل بوندان ایلگەری یازدا جلیل بیك

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قىممىتى ئەسەر ۋە ماتېرىياللار ئامبىرى

(جانىبيك قاضى اوزكندليك ايسكى مجاهدلاريمزدان) آتلق فەرغانەدەگى قيرغيزلارنڭ اولوغلاريدان اوزينڭ يتميش نفر آداملارى ايله روسلارغا قارشى اوروشوب آخردا كاشغارغاكيليب ايدى. اونى كاشغار آمبانى چيچان اوشلاب حوتانغا آليب باريب قاماب قويغان ايدى. بوانقلاب وقتيده اونى چيقاريب آلتى شهرليكلەرگه نظام وه قورال توتماقنى اورگەتمەك اوچون بيلگيلەب قويديلار.

حوتان حاضرده قوتلقدر. هەممەلەرى زاواغا ييغيلغاندرلار. بول يير قارا قاشدان حوتانگا كيلەتورغان جايدا بر تەنگىدر. سوڭرا حوتانلقلار گوماغا كيليب، اهالينڭ انقلابغا قوشولماقلارينى طلب قيلديلار. بعضيلارى قاچديلار. كاتتا عاللارى عبدالكريم آقساقال، رسول حاجى ديك كيشيلەرى قوشولماقغا اونامای قارشيلق قيلغانلاريدان أولدورولديلەر؛ كاتتا-كيچيك 200 قادار كيشى أولدورولدى. يارکند آمبانى اوزينى قورغانغا آليب، تورت يوز نفر عسكر توپلاب توپخانەلەرنى راستلادى. قارغالق انقلابچيلارينڭ مقصدلارى يارکندگه كيليب، اونى فتح ايتمەك وه اونداغى آمبان وه عسكرلەرنى قولغا توشورمەك ايدى. يارکند آمبانينڭ حركتى خبرينى ايشيتب حوتانغا يازديلار، اوندان نور احمد خان قوماندا‌سندا ايكى ميڭ نفر عسكر يوبارديلار. بونلارنڭ بارچاسى ياش مدرسەليلەر ايديلەر. بونلار قارغالقغاكيليب، اوندا تورت ميڭ بولديلار وه صابرخان خواجەم، حاجى اعلملەرنڭ قوماندالاريدا يارکندگەكيليب ايسكى شهرگەكيرديلەر. ختايلاردان كوب كيشينى أولدورديلەر. كوب اوروش قوراللارى قولغا توشورديلەر. مجاهدلاردان شهيد بولغانلار يوز نفرچه ايديلەر. سوڭرا يەڭى شهرگه هەم كيرديلەر. ختايلاردان آزراقلارى محاصرەده قالديلار. ختايلار طرفيدان قويولغان بارچا بيكلەر قولغا آلنديلار. اولارنڭ ايچنده يارکند باجگيرى (كومروك مأمورى) قاسم خانغا اوخشاش كيشيلەر هەم بار. كاشغارداغى دوتاى بو خبرنى ايشيتب

دونگەنلەرنڭ كاتتالاريدان على آخوند ناملق كيشينى چاقيريب، اونگه 300 نفر قيرغيز وه كاشغارلقلارنى قوشوب، يارکندده‌كى ختاى آمبانلارينڭ ياردەميگه يوباردى. مذكور 300 نفر قيرغيز وه كاشغارلقلار قوراللارينى تاشلاب، ختايلارغا ياردەمگه بارماقغا اونامادیلار. يارکندنڭ يەڭى شهريدەگى 500 نفر مسلمان ختايلار ايله محاربه قيليب، ختايلارنڭ يارميسينى أولدورديلەر. قالغانلارى محاصرەدەدرلەر. قارغالق آمبانى، گوما آمبانى، عسكر قوماندانى تسليم بولغانلارى يوق.

21نچى ذوالحجه (24 نيسان-آپريل)ده حوتاندان امير عبدالله قوماندا‌سندا 2000 عسكر قارغالقغا، اوندان يارکندگه كيلديلەر. بونلار 4000 عسكر وه باشقالار. قومولقلار مارالباشىغاكيلديلەر. سوڭرا حكومت تشكيل قيلماق اوچون آقسوغا كيليب آقسو، مارالباشىدا حكومت قوروب، سوڭرا كاشغارغا 2000 عسكر يوبارديلار. قومولقلارنڭ كاشغارنى فتح ايتمەك ايستەگەنلەرينى كاشغار آطرافيداغى خلق ايشيتب 3000 نفر عسكر توپلاب بارىسى 5000 عسكر بولديلار. بونى كاشغار دوتايى ايشيتب ييغيلغان عسكرلەرگه شو خبرنى يوباردى: «اگر سزلەر حكومت مهرينى وه شهرنى ايستەسەڭزلەر مين سزلەرگه تاپشوراين» ديدى.

مجاهدلار: «بزلەرگه شهرنى تسليم قيليب مهرنى تاپشورماقلا برابر ختايلارنىدا تاپشوراسەن. اوزيڭ اورومچىدەن قومولقلارنڭ كاتتالاريدان حكم كيلگونچه اوز ييريڭده توراسەن» ديديلەر. دوتاى بونى قبول قيليب ختايلارنى تاپشوردى. اوزى مسلمانلارنڭ بايراغينى تيكيب، اهاليغا ياخشى معامله قيليب توروبدور.

اورومچىدەكى «چەڭ-جانغ» روسيه حكومتيگه سيغيندى. حاضر اورومچىگه خواجەم نظر حاجى آتليق كيشى «چەڭ-جانغ» بولدى. حاضردا بوتون آلتى شهر ولايتىگه شول كيشى حاكمدر. قومولقلار، حوتانلقلار بردرلەر، اورتالاريدا اختلاف يوقدر.

حوتاندا ایلچی سید محمد نیاز آخوند، گومادا عبدالجلیل آخوند، قارغالق‌دا موسی خواجه حاکمدرلار. یارکندده‌گی شویدله‌رنگ بوتونیسینی چیقاریب هندستانغا هایدادیلار(*).

حاضردا ایله‌ده‌ن حوتاننگ آخریغاچا آت یوروشیله اوچ آیلق یولدر. بو یوللارنگ بارچاسی مسلمانلار قولیدا. مملکتنگ بیش میلیون اهالیسی بولوب هه‌ممه‌سی مسلمانلاردر.

II — اوروم‌چی‌نی آلغاندان سوڭ باشدا قومولقلاردان تیمیر بیك وه دونگه‌نله‌رده‌ن بر یاش ییگیت بولغانی حالدا اوزکوچله‌ری ایله آقسوغا کیلیب ختایلار ایله محاربه قیلدیلار. آخردا مجاهدلار آقسونی آلدیلار. سوگرا اولگی مکتوبده‌گی کاشغار دوتاییغا یوبارگان جوابلارینی یازدیلار. اوزله‌ری یارکندگه باریب زور اوروش آرقالی یارکندنی فتح قیلدیلار. اوندان مارالباشی‌غا باریب، اوندا هه‌م اوروشوب غالب کیلدیله‌ر. سوگرا بوکوچ فیض‌آبادغا کیلگه‌نده کاشغارداغی دوتای‌نگ قیرغیزلاردان عبارت محافظ عسکرله‌ری اوز باشلقلارینی أولدوروب، مجاهدلارغا قوشولوب، کاشغارغا هجوم قیلدیلار؛ ختایلار، فاحشه خاتونلار وه بولشه‌ویکله‌شکه‌ن یاشلارنی أولدوروب، اولارنگ ماللارینی مجاهدلار اورتاسیدا تقسیم قیلدیلار (8 محرم = 3 نچی مایدا). ختایلار یامیل قورغانیغا قامالیب آلادرلار. 9 نچی محرم‌ده مجاهدلار کاشغارغا کیریب، یامیل‌ده‌گی ختایلارنی تسلیم‌آلیب دوتای‌نی توتوب، اولارنگ اوروش قوراللارینی آلدیلار. ختای حکومتینك خزینه‌گه قاراشلق نه‌رسه‌له‌رینی شوندایچاحکومت خزینه‌سیده قالدیردیلار. کاشغارغا علمادان داملا شمس‌الدین ایله بر دونگه‌نی، حوتانغا داملا ثابت‌نی امیر قیلیب بیلگیله‌دیله‌ر.

ختایلار طرفیندان سالینماقدا بولغان آشوقچا سالیقلارنی خلقدان کوته‌ریب دهقانلارغا عشر (اونده بر)، سوداگرله‌رگه زکات‌دان باشقا سالیق

(*) بو هایدالغان شویدله‌رنگ باریسی مبسیونه‌رلك وظیفه‌سیله مشغول بولوب یورگان کیشیله‌ردر.

باشقارما.

یوق دیب اعلان قیلدیلار. شرقی تورکستاندا وه شرقی تورکستان ایله هندستان اورتاسیدا تجارت ایشله‌ری بالکل جاری بولوب قالدی. حج اوچون عمومی اجازت دیب اعلان قیلندی.

«یاسه‌ن تورکستان»غا مکتوب

یاشاسون شرقی تورکستانداغی یه‌ڭی اسلام حکومتی!

...بزله‌ر شرقی تورکستان استقلالینی کونگلیمزنگ چوقور ییرله‌ریده‌ن قوتلایمز. مجاهدلاریمزنگ اتفاق ایله ایسکیلك‌-یه‌نگیلك‌تالاشیدان یاخود منصب‌گه بیریلیشده‌ن وه خصوصی غرضلاردان اوزله‌رینی اوزاق توتوشلارینی وه عزیز یورتلاری شرقی تورکستاننگ مستقل دولتینی قوروب آلیشغا موفق بولوشلارینی خدای تعالی‌دان تیله‌یمز. شرقی تورکستانمزنگ استقلالی غربی تورکستانمزنگ استقلالی اوچون عرفه‌در. بز غربی تورکستانلیلار ملی استقلالیمزنی آلیب، خلقمزنگ ایلدیزیگه‌توشکه‌ن قورتلارنی اوزموزلو مملکتیگه هایداب، اطرافدا پریشان حالدا یاشاب یورگان وطننگ عزیز بالالارینگ وه یاش اورنیغا کوزله‌ریده‌ن قانلار آقیزیب سبیریانگ موزلاریدا، سولوفکی جزیره‌سنده تون‌-کون قارلار ایچینده ییر قازیب، یاغاچ کیسیب قول وه آیاقلاری اوشوگه‌ن وطن‌پروره‌رنگ، تاووشلارینی چیقارالمای ایچله‌ریده‌ن ایچ‌قریندیلار اوتوب، تیل وه قول-آیاقلاریغا قفل اورولغاندیك‌گ. پ. ئو. زندانلاریدا یاتقان ملتینی سیومه‌کده‌ن باشقا «گناهی» بولماغان یورتداشلاریمزنگ اوز تورکستانمزغا ییغیلیب اوز حسیاتلارینی ییغی‌آرالاش سیوینچله‌ر ایله بربرله‌ریگه حکایه‌له‌ر قیلیشیب یوروشله‌رینی، حر تورکستاننی — شرقی تورکستان ایله غربی تورکستاننگ برله‌شیب اورتا آسیادا اولوغ تورکستان تشکیل ایتب ایتب مستقل تورك حکومتی قوروشینی یوره‌کده‌ن تیله‌یمز.

یاشاسون اولوغ تورکستان!

میرزا عزمی

مکهٔ مکرمه 14 ربیع الاول 1352
(8 تموز 1933)

پاختا ایکینی پلانی قاندای بەجەریلمەکدە؟

ایمدیگەچە ساویت مطبوعاتی هەر قاندای بر ایشنی باشلار آلدندا، آینقسا او معرکە بتیریلگەندەن سوڭ حقیقتغا قطعیاً اویماغانی حالدا یوزدە یوزدەن‌دە آرتیق موفقیتدەن بحثلە باقیریشیب آلار ایدی. فقط بو قیزغینلقلار، پروپاغاندا دورەسی کیچکەندەن سوڭ عینی مسئلە اوستندایازیلغان دها جدی روحداغی اثرلەردەن بو باقیریب-چاقیریشلارنڭ حقیقتغا هیچ‌دە اویماغانینی، یوزدە یوزدەن آرتیق موفقیتلە کیچیریلگەنلیگی سویلەنگەن، یازیلغان بو ایش پلانینڭ حقیقتدە کوب گنە نقصان ایلە اوتکەزیلگەن بولغانلیغنی اورگەنیرسز. مثلا هەر ییل پاختا قومپانیسی بتیریلیرکەن ساویت مطبوعاتی موفقیتنڭ بویوکلگندەن، پلاننڭ یوزدە یوزدەن آرتیق بەجەریلگەندەن بحث ایتەر، وە حالانکە سوڭرادان پاختاچیلق اوستنداچیققان أثرلەر او ییلغی موفقیتسزلکنڭ اسبابینی تیکشیریب کیلەجەڭ ییل اوچون‌بو نقطەلارغا دقت ایتش لزومندەن بحث ایتەرلەردی. بوکونگەچە برگنە بولسادا پاختا پلانینی بوتونلای بەجەرگەن ییل بولونمامشدر. هەم‌دە بو آچیقلیق ییلدان ییلغا اوسە کیلمشدر. بوڭا رغماً ساویت مطبوعاتی هەر ییل وقتندە موفقیتدەن بحث ایتوب اوتوشنی اوز وظیفەلەری قاتاریغا قویوب آلغان ایدی. بو ییل وضعیت او درجەگە کیلمش کە آرتیق ساویت مطبوعاتی اوزی اوچون بوڭا امکان کورالمایدر. او ایمدیدەن ایشلەرنڭ توغرو بارماغاندان باقیریب-چاقیریشقا وە مسئوللارنی قیدیریشقا باشلادی.

خوجالق ایشلەری، پلانینی ایشگە آشیریش وە اوڭا نظارت ایتش ایلە مشغول ادارە وە مؤسسەلەرنڭ رسمی راپورلارینە باقساڭز، بو ییل‌دا ایشلەر تام یولندا، یوزدە یوز موفقیت ایلە آلنوب باراادر. فقط مبالغە او درجەگە باردی کە آرتیق اونی ساویت مطبوعاتی‌دا هضم ایتە آلمای قالدی. فرقە وە سیاسی أدارەلەر طرفدان یوروتولغان تیکشیرو نتیجەسندە آیریم خوجالق، قولخوز، ساوخوز، موتور-تراقتور استاسیونلاری (MTS)، حتی محلی حکومت وە فرقە أدارەلەری بوتونسینڭ یالغان راپورلار

ئەۋلاد گۇرۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

بیریب هەر أدارەنڭ اوزندەن یوقاریداغیسینی آلداب کوز بویاب کیچمەکچی بولغانلیغی کورونوب قالدی. اساس پاختا رایونی سانالغان فرغانەدەن وە أولکەنڭ تورلو باشقا طرفلاردان کیلگەن خبرلەر وضعیتنڭ کوبگنە قیزیق بر شکلدە ایکەنینی کورسەتمەکدەدر. آندیجان رسمی أدارەلەری رسمی راپورلاردا آپریل آخرلارندایاق پلان بویونچا کورسەتیلگەن ایشلەرنڭ حاضر بولغانلیغنی بیلدیرسەلەردە بر قانچا وقت سوڭرا یوروتولغان بر تیکشیرودە یوزلەرچە هەکتار ایکین یتیشمەگەنلگی آڭلاشیلغان. خوقند، مەرغیلان وە باشقا رایونلاردادا وضعیت بوندان کوب یاخشی ایمەس. بوتون قولخوزلار اوزلەرینك پلان بویونچا بیلگیلەنگەن، شرطلەنگەن مقدار ییردەکی ایکینلەرینی بتردیکلەرینی بیلدیرگەنلەری حالدا کوبچیلکنڭ 5 - 10 - 15 هەکتار حتی دها آرتیق پاختا ایکینی یتیشمەس ایمش. بوندان باشقا ییر هایداش، ایکیش ایشلەری‌دە لازم بولغان قادار اعتنا ایلە، توغرو یولندا یوروتولماغان. اونڭچون‌دە پلان بویونچا کوتولگەن محصولنی ییرە آلورلق ماهیتدە ایمەس. ایکیننڭ یامان بولوشی اوچون مخصوص چارەلەر کوروب ایشنی باشداناق او یولدا یوروتوچی قولخوز، أدارەلەر کورولمش.

رسمی راپورلاردا مرحمت رایوندا پاختا پلانینڭ 16 نچی مایغا قادار یوزدە 92 سی بتیریلگەنلگی کورسەتیلسەدە «پراودا ووستوکا» مخبری بوڭا اینانمایدر. چونکە کوب قیشلاقلاردا قولخوز وە آیریم خوجالقلار ایشلەرینی، شرطلەنگەن ایکینلەرینی بتیردیکلەرینە دائر کوبدەن‌راپور تاپشیرغانلاری حالدا هەر بریسینڭ کوبگنە ییری ایکیلمەگەن حتی هایدالماغان حالدا تورار ایمش. عینی مخبرنڭ خبریگە قاراغاندا قارا کول قیشلاق شوراسنە تابع غەرغەر قیشلاغندا 35 آیریم خوجالق ییرلەرینی هایداشقا هەم باشلاماغانلار ایمش. اوقچی قیشلاغندا 30 خوجالق ییرلەرینی برکرە یوزەدەن گنە هایداب، حتی 17 خوجالق هیچ هایداماسدان ایکیب قویغانلار ایمش. تورلو ییرلەردە قوروق ییرگە قوروق چیگیتنی تیقیب قویوچیلارنڭ هەم کوب بولغانلیغی کورولمشدر. پاختا اوچون بیلگیـ

لهنگهن یېرلهرگه دان، قاوون-تارووز ایکیب قویغان قولخوزلاردا کوب اوچراتیلادر.

موتور-تراقتور استاسیونلاری، ایش باشچیلق قیلوچی آغرونوم، مهندسلارنگ قیلغانلاری قولخوز-ساوخوزلارداغندان‌دا قیزیقراق. بوتون تراقتورلارنی بوزوق دیب ایشدهن چیقاریب قویوچی استاسیونلار بولغانی کیبی 25 گنه تراقتورنی توزاتوب 60 تراقتور حاضر دیب یازوچی استاسیونلاردا اوچراتیلغان. آغرانوم وه مهندسلهرنگ کوبچیلگی یالغان راپورلار بیریش، کوز بویاقچیلق ایله مشغول بولغانلار. تراقتور ایلهده یېرنی 6-7 سانتی‌میترهدهن چوقور قیلیب هایداتماغان وه سوڭ مهلتدهن 2 هافتا کیچیکیب ایشنی بتیرگهن بر استاسیوننگ باش آغرانومی اوز راپورندا ایشلهرنگ بویوك بر اعتنا ایله یوروتولوب، ایکیننگ وقتنده بتیرلگهنلگینی بیلدیرهدر. کهرکی رایوندا ایشلهوچی (Svirenko) اسملی بر مهندس اوزینگ ایش دائرهسندهگی 78 هه‌کتار ایکینینی 151 قیلیب کورسهتکهن. یهنه بر باشقاسی اوز دائرهسندهگی قولخوزلاردان یالغز بریسینگ 50 هه‌کتارلق ایکینینی 78 قیلیب کورسهتهدر.

قولخوز، ساوخوز وه MTS لهرنگ حاللاری بوندای ایکهن محللهرده بونلارنگ ایشلهریگه نظارت ایتوچی حکومت وه فرقه أدارهلهریده اوزلهرندهن یوقاریلارغا عینی روحدا راپورلار بیریب حقیقی وضعیتنی یاشیریب کیلمهکده ایمشلهر.

موسقوادان وه قیزیل روس ایمپهریالیزمینگ تورکستانداغی باش آگهنتوراسی اورتاآسیا بیوروسندان تورلو شکللهرده چیقماقدا بولغان امرلهر قیزیل موسقوانك اوز مستملکهسندهگی ایشلهرنك باریشندان‌قاندای راحتسز بولغانلیغینی کورسهتمهکده بولغانی کیبی اونگ ایمدیدهن آمریقادان نسیهگه پاختا آلابیلیشی یوللارینی قیدیرا باشلاوی‌دا بو ییلنگ پاختا اونومنه نه درجهده امید باغلاغانلیغینی آڭلاتماقدادر.

بو حال یالغز پاختا ایشلهریگه منحصر بولوب قالماسدان خوجالق ایشلهرینگ بوتون تارماقلارینی قاپلاب آلمشدر. اورتا آسیادا غهلله مسئلهسینگ اهمیتندهن بحث ایتوب ههممهنی غهلله توپلاشغا وه حکومتگه تاپشیریشقا چاقیرغان بر قوممونیست اوتکهن ییل غهلله توپلاش ایشلهرنده بولغان رذالتلهرنی‌ده آڭلاتادر. اوتکهن ییل یالغز قیرغزستاندا توپلانغان $7\frac{1}{2}$ میلیون غهللهنگ بر میلیونی اوغورلانغان، یوزده 8,10ی نابود بولغان ایکهن. قازاغستان غازیتالارینه باقساڭز، او یېرده بونداندا یامانراق بوزوقلقلار بولغانلیغینی کورهسز. بونلارنی نقل ایتوچی ساویت غازیتالاری بو ییل بونگ کیبی بوزوقلقلارغا یول بیرمهسلك کیرهکلگینی تلقین ایتمهکده بولسالاردا عمومی باریش بو ییلغا قاراغاندا اوتکهن ییلنگ حلوا بولوب قالاجاغینی کورسهتمهکدهدر. 20نچی ایيونده بیریلگهن خبرلارغا قاراغاندا دان ایکوچی رایونلاردا عینی تأریخگهچه ایکین ییغو ایشلهرینك اوچده بری ههم بهجهریله آلماغانلیغی، عینی تأریخگهچه حکومتگه بر کیلوغرام ههم دان تاپشیروچی بولماغانلیغی آڭلاتیلادر. تورکستاننگ قازاغستان قسمنده هیچ بر طرفدان حقیقی وضعیتنی کورسهتوچی ایناتچلی معلومات یوقمش. اوزینگ بو مسئلهگه حصر ایتکهن باش مقالهسنده (29 مای) میگلهرچه هه‌کتار یېرگه دان، یوزلهرچه هه‌کتار یېرگه تاماکی‌ایکدیگینی بیلدیرگهنی حالدا بو رسمی راپوردا کورسهتیلگهن جنسدهن بر هه‌کتار ههم ایکینی بولماغان رایونلار ایله عینی جنسدهن تورلو مثاللارنی کورسهتوچی «قازاغستانسکایا پراودا» غازیتاسی بوندای حاللارنگ بیش-اون گنه ایمهس یوزلهر، میگلهرله تیزیب کورسهتیله آلورلق بوتون أولکهنی قاپلاب آلغان بر حادثه، بر خستهلق بولغانینی سویلهیدر.

قازاغستان غازیتالارینا کوره قازاغستان خوجالیغینگ مهم بر قولی سانالغان بیچهن ییغو ایشلهری داها فنا بر حالدا ایمش. مالدار خوجالقلارینك وضعیتی ههممهسندهن فجیع بر حالدا. چارواچینك اوزی بوتون قیش آچ اوتوروب ساقلاب چیقدیغی اوروقلق مالینی‌دا «ایت حاضرلاو» وه باشقا أدارهلهر تارتوب آلماقلا مالدارلق ایشلهرینی تهلکهلی بر شکلگه کیریتمشلهر.

مهنه تورکستان خلقی خوجالق حیاتینی قارشیلاب کیلمهکده بولغان آغیر شرائطنگ فجیع منظرهسندهن کیچیك بر کورونوش. دیمهك بو حساب

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ایله ساویت پاختا وەپلان سیاستینك جنازه مراسمینی حاضرلاماقدا بولغان بو ییل آچلق ایچنده بولغان تورکستان خلقی اوچون‌ده ایمدیگه قدر کورمەدیگی بر آغیرلقنی کتیرمه کده‌در.

تیمور اوغلی

* * *

تورك غازیتاچیلغی (*)

XIII.

1913 ییلی تورکستانلیلار «قازاق»، «سمرقند» وه «ایشیم دالاسی» ناملی اوچ مهم غازیتا چیقاریشغا موفق بولا آلدیلار.

«قازاق» غازیتاسی اسمی تورکستاندا حرمتله آتالانورغان جماعت خادملاریمزدان احمد بایتورسون‌نك باش محررلگی آستندا چیقمشدر. مندرجه‌سی اعتباریله مهم بر تورك غازیتاسی ساناﻻنورغان بو «قازاق» ییتله‌رنده غایت جدی یازیلار باسیلمشدر. کوب تارالوب خلقمز تاماندان سیویلیب اوقولمش بر غازیتادر. کوچلو قلم ایگه‌لەرینك قاتناشولاری ایله چیققان «قازاق» غازیتاسی تورکستاندان باشقا ایدیل-اورال وه سبیریادادا آنچاغنه تارقالمش وه کوب رغبت قازانمشدر. اوره‌نبورغده باسیلمشدر. «قازاق»نك ناشری باشلانغیچدا م. اورازای، سوگرادان «عظمت شرکتی» ایدی.

«قازاق»دان سوگرا چیقاریلغان غازیتا «سمرقند»در وه سمرقندده چیقاریلمشدر. بو غازیتانی چیقارغان ذات تورکستان جدیدچیلك حرکاتنده مخصوص اورون توتقان اصلاحاتچیلاریمزدان مرحوم مفتی محمود خواجه بیهبودی افندی‌در. «سمرقند» غازیتاسی اوز سوزله‌ریله ئه‌یتکه‌نده «محلی تورکی و فارسی اورتا شیوه‌ده علم، فن، ادبیات، تجارت هنر و زراعتدن، روسیه احوالی ومدنیتی وخارجیه مملکتلری حالیدن وعالم اسلام ترکلیگیدەن یازغوچی مصور جریده» ایدی. مملکتده‌کی سیاسی وضعیتنی

(*) «یاش تورکستان» نك 28، 30-35، 37، 40، 42-44 نچی سانلاردان دوام.

کوب یاخشی آگلاغان وه غازیتاچیلق ایشله‌رنده آنچاغنه تجربه‌گه ایگه بولغان محمود خواجه بیهبودی اوز غازیتاسینی سانسور بلاسیناا اوچراتماسلق اوچون سیاسی مسئله‌لەرگه آز یاناشمشدر. یاناشغاندادا اعتدال وه احتیاطلقنی ترجیح ایتمشدر. «سمرقند» غازیتاسی آڭ کوب مدنی، اقتصادی وه تریکچیلك ایشله‌ریگه عائد مسئله‌لەر ایله مشغول بولوب، هافتادا ایکی تاپقیر چیقمشدر. فقط بارا-بارا مادی جهتده‌ن سیقیلیب، 45نچی سانی دونیا یوزیگه چیققاندان سوڭ اوز اوزیده‌ن توختاماقا مجبور بولمشدر. مفتی محمود خواجه بیهبودی‌نك باش محررلگی آستندا چیققان بو غازیتاغا سید رضا، حاجی معین، راجی، صدیقی، نور محمد بیك اوغلی، نصرت الله، میلی، ملا ابراهیم سید کمال اوغلی وه باشقالار قاتناشغانلار.

مرحوم مفتی محمود خواجه بیهبودی

هافتادا اوچ تاپقیر چیققان «ایشیم دالاسی» ناملی غازیتا ایسه قیزیل جار شهرنده چیقاریلمشدر. بو غازیتانی آڭ کوب مشغول ایتکه‌ن نه‌رسه آینقسا اوتکه‌ن عصرنگ سوگلاردان‌بەری بوتون تورکستانلیلار اوچون قورقولو توس آلغان توپراق مسئله‌سی بولدی. قازاق ییرله‌رینك اوزله‌رنده قالدیریلیشی وه قازاقلارنی اوتوراقلاشترو حقندا ده‌گه‌رلی یازیلار تارقاتقان بو تورك غازیتاسی تورکستان ملی وه اقتصادی منافعی ساحه‌سنده قیمتلی فکرله‌ر اورتاغا آتمشدر. «ایشیم دالاسی»نگ تعقیب ایتدیگی مسلك چارلق ادارەسینی سوڭ درجه سیگرله‌ترمشدر. 1913نچی ییلنگ سه‌نتابر (ایلول) آیندا چیقاریلغان بو مهم غازیتا اوزون یاشالمای

شو ییلنگ آخرلارندایاق چارلق أدارەسی بویروغیله توختاتیلوب، بو غازیتاغا قاتناشقانلارنگ بارچاسی محکمەگە تارتیلمشلاردر.

(بیتمەدی) توقتامش اوغلی

* * *

قائوتسکی ساویت روسیەسی حقندا

قارل قائوتسکی دیگەن کشینی بیلمەگەن آدەم آز بولسا کیرەك. او اجتماعی-سیاسی فعالیتی، علمی أثرلەری ایله هەر طرفدا تانیلغان بر کیشیدر. فقط بز بو یردە نە اونگ علمی اثرلەرندەن وە نەدە سیاسی تارتیشمالارندان بحث ایتمەکچی بولامز. بز یالغز بو أڭ بویوك وە بیلیملی مارقس طلبەسینگ سوڭ چیققان بر یازیسیدا ساویتلار روسیەسنداغی وضعیت وە ساویت دیکتاتوراسینگ عاقبتی حقندا یازدیقلاری ایله «یاش تورکستان» اوقوچیلارینی تانیشتریب کیتمەکچی بولامز.

بزنگ یاناشماق ایستەدیگمز یازو قائوتسکی‌نگ ویانەدە چیقاتورغان «کورەش» („Der Kampf“) مجموعەسینگ بو ییلغی 2 نچی نومروسندا چیققان «دەموقراسی وە دیکتاتورا» (Demokratie und Diktatur) باشلقلی مقالەسیدر. قائوتسکی مقالەسینگ باش بولومندەیاق ساویت دیکتاتوراسیغا تشبثلەرندە موفقیت تیلەشدە اوزینگ باشقا بعضی بر سوسیالیست دوستلاری ایله تیلەکداش بولغانلیغنی، فقط بو تیلەگی نە قادار کوچلو بولسادا اونگ موفقیتیغا هیچ ایناناماغانلیغنی بیلدیرەدر.

قائوتسکی ایستەر نظری اویلاشلار، ایستەردە ایشدەکی تجربەلەردەن روسیەدەدە سوسیالیزمغا طرف یوروماق، اونگە ایریشمەك اوچون دنیانگ باشقا طرفلارنداغیدان باشقا یول، باشقا واسطە بولماغانلیغی نتیجەسینی چیقارادر. روسیە پرولەتاریاتی سوسیالیزم غایەسینی تحقق ایتدیریشدە دنیانگ باشقا قسملەرندەکی ایشچی اهالیدەن باشقا بر روح وە کوچ کورسەتە آلمادی. روس بولشەویکلەری روسیە ایشچیلەرینگ باشقا مملکتلەر ایشچیلەرینە دنیا انقلابی یول وە وسائطینی حاضرلایاجاغی قناعتندەایدیلەر.

بو توشونچە ایله ایشکە باشلادیلار. فقط کوب اوزاماسدان اوزلەرینی بوغولو تهلکەسی قارشیسندا کوردیلەر. بو تهلکە لەنین‌نی «نەپ» («یەڭی اقتصادی») سیاستنی باشلاشقا مجبور ایتکەن ایدی. 1921 نچی ییلی باشلانغان «نەپ» گویا بر «دەم آلماق» ایدی.

لەنین‌نگ بو «نەپ» سیاستندە دوام ایتوب ایتمەسلك حقنداغی فکرینی آچیق بیلگیلەب بولمایدر. چونکە او کوب اوزاماسدان خستەلاندی وە بو خستەلغندان تورماسدان 1924 نچی ییلی أولدی. اونگ اوز آرا برلەشە، آڭلاشا آلماغان شاکرد-خلفلەری آراسندان حاکمیتنی قولیغا توشوروب آلغان ستالین «نەپ» یولندا قالالماسلقلاری قناعتنە کیلدی. شدتلی قوممونیزم یولینە قایتدی. بوآندا دولت قولیغا کیچکەن صنایع ییقیلیب بوتونلای ییتوگە یوز توتقان ایدی. مەنە بو وضعیت مارقس‌نگ سوسیالیزم اوچون بویوك صنایعنگ دها اول أڭ یوکسەك درجەلەرگە کوتەریلگەن بولوشی کیرەکلگی حقنداغی نظریەسینی اورتاغا سالدی. مملکتنی بیش ییلدا صناعتلەندیریش ایشیگە کیریشیلدی. پلان توزولدی. بو پلانغا کورە بیش ییل ایچندە روسیەدە بر تەخنیك وە صنایع آپپاراتی قورولاجاقدی کە بونگلە روسیە آمریقانی‌دا کیچیب کیتکەن بولاجاقدی.

درحال قولغا آلنغان بیش ییللق پلان سایەسندە فوق‌العادە دیەرلك درجەدە آیریم صنایع مؤسسەلەری یاراتیلدی. بو یاراتیش بوتون سرمایەدارلق دنیاسینی وە او زمانغا قادار ساویت روسیەسنە قارشی مترددبولغان بعضی بر آوروپا سوسیالیستلەرینی حیرتگە سالدی. حتی اونلارنگ ایچندەن «بو مەتود بزنگ اوچون یاراماسا هەم روسیەدە سوسیالیستیك خوجالق قوروش اوچون یاراماقدا» دیوچیلەر چیقدی. بو یاراتیشنگ أڭ یاخشی تنقیدینی بر وقتلەر چارلق سیستەمینی تنقید وە ماسقارا ایتمەك اوزرە بالواسطە لەنین اوزی بیرگەن ایدی. 1905 دە „Wperyod“ غازیتاسندا چیققان بر یازوسندا لەنین روسیەنگ یاپونیاغا قارشی مغلوبیتنی آلوب اونگ سببینی او زمان حاکم بولغان وضعیتدە تاپار ایدی. لەنین روسیەدە حریت یوقلیغینی، حریت بولماغان بر یردە انسانلارنگ سربست انکشاف ایتوب لیاقت وە

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

قابلیتلەرینی کورسەتە آلمادیقلارینی ، اھالیسیگە حریت بیرمەگەن بر دولتنگ نە قوروقدا وە نەدە سودە بر سوغوشنی قازانابیلو احتمالی بولغانلیغینی ، اونگچون‌دە مغلوبیتنگ سببینی مملکتدەکی حریتسزلکدە کورگەنلیگینی آلغا سورگەن ایدی. او زمان روسیەنگ یوزلەرچە میلیون آقچا صرف ایتوب معظم کیمەلەر آلدیغینی کوروب بو کیمەلەردەکی ماکینەلەرنی ایشلەتیشنی ، اونلارنگ اوستنداغی عصری سوغوش قورااللارینی قوللانوب فائدالانیشنی بیلەتورغان کیشیلەر بولونمادیقچا بو یولدا صرف ایتیلگەن آقچالارنگ بوش یرگە اسراف ایتیلگەن ثروت بولغانلیغنی سویلەب ، روسیەنگ حرکتدەن کولمەکدە بولغان أجنبیلەرنگ حقلی چیقدیقلارینی سویلەگەن ایدی.

لەنین‌نگ سوزلەرینی نقل ایتوچی قائوتسکی بو فکرلەر انسان قیرو ماکینەلەری اوچون نە قادار جاری ایسە استحصالات ماکینەلەری اوچون‌دە عینی درجەدە نافذ بولغانلیغنی علاوە ایتەدر. عصری استحصالات مسئلەسی یالغز مکمل تەخنیکی آلات ایلە مجھز مؤسسەلەر ایلەگنە ایمەس، دھا زیادە بو مەتودلە ایش‌کورە بیلەتورغان ایشچی کوچی ایلە تعیین ایتیلەدر. بو انسان، ایشچی کتلەسی ایسە اوزیگە بیریلگەن مادی وە معنوی انکشاف امکانی بیلەن‌گنە یتیشەآلیر. روسیەدە ایسە تا ایسکیدەن‌بەری سرمایەدار آوروپانگ ماکینەسی آلیب اصل عامل بولغان بیلەرمەن انسان مسئلەسی وە بو انسانلارنی حاضرلاش مەتودی — حریت — اھمال ایتیلیب کیلەدر.

ایسکی زماندا یامان نتیجەلەری کورولگەن بو تجربەنی بیش ییللق پلان باشلوقلاری‌دا تکرار ایتدیلەر. بونلاردا ایسکی موفقیتسزلکنگ اسبابینی کوزدە توتوشنی اھمال ایتدیلەر. اونلاردا صنایع مملکتلەرندەن ماکینەلەر کتیریب بویوك فابریقالار قوروغا توتوندیلەر. بوگا مقابل عصری استحصالات اوچون أڭ مھم سانالغان بیلەرمەن ایشچی مسئلەسینی اویلامادیلاردا. بردە بونداى انسان کوچلەرینگ صنایعلاندیریش اوچون آلدیقلاری بیش ییل ایچندە أساس عامل بولغان حریتنی‌دە اھمال ایتوب یتشتریب

بولماسلیغنی ھیچ خاطرلارینەدە کتیرمەدیلەر. بو صورتلە ایش کوچی حاضرلاماسدان ماکینەلەر ساتوب آلو ، بویوك صنایع مؤسسەلەری قورو یولیغا کیرمەکلە او مملکت استحصالات کوچینی آرتیرو یرندە اونگ ثروت وە سرمایەسینی اسراف ایتوب استحصال کوچینی یتردیلەر...

روسیەنی زیارت ایتوچی کوب سیاحلار او معظم صنایع مؤسسەلەری قارشیسندا آغیزلارینی آچوب توروب قالادرلار. بو حیرت ایلە سیر ایتوب فعالیتینی تقدیر ایتوچی سیاحلارنگ ھیچ بریسی بو آیریم حیرت آمیز مؤسسەلەرنگ نە قادار ذلت‌ـصفالت‌ـحقسزلق‌ـاسارتنی انتاج ایتەرەك یارانمش بولغانلیغنی‌دا بر باشدان کیچیریش اوچون فرصت تاپا آلمایدرلار.

ایسکیدە روس ملکدارلاری اوز قول آستنداغی دھقانلارنگ مادی وە معنوی حالینی تأمین ایتشنی ھیچ بر توشونوب‌دە تورماسدان ماکینەلەر کتیرە باشلاغانلار وە بو قیسقا توشونوشلاری یوزندان تشبثلەری‌دەموفقیتسزلقلا بیتکەن ایدی. بوکون بولشەویکلەردە آلدی‌ـآرقاسنە باقماسدان ماکینە کتیرمەکلە اوغراشادرلار. استحصالات ایشینگ أڭ مھم عنصری بولغان ایشچی انسانلارنی ایزیش حسابنە ماکینە وسائطی کیترمەکلە آوارەدرلار. ایشچینگ وضعیتی کون‌کوندەن یامانلاشماقدا ، او کون‌کوندەن کیری کیتمەکدە. بو صورتلە صناعتلەندیریش پلانینی ایشکە آشیریشغا اورونولمەکدە ، بر قانچا بویوك صنایع مؤسسەلەری وە بو یاراتیشلارنگ‌مجبوری نتیجەسی حالندا اورتاغا چیققان ساوخوز ، قولخوز خوجالقلاری‌توزولدی. اقتصادی قیمتلەری معلوم بولماغان بو یاراتیشلار اوچون بوتون مملکت خلقی ذلت‌ـسفالت ایچندە آچ وە یالانغاچ یاشاب أولوشکە محکوم ایتیلدی. وضعیت أولوم کیبی آغیر جزا تھدیدی آستندا توتولا بیلمەکدە.

مارقس طرفندان تیکشیریلیب اورتاغا قویولغان اجتماعی حیات قانونلاری بوینچە اقتصاداً آرقادا قالغان ایکینچی بر مملکتدە سوسیالیزم یولینی توتوب بولمایدر. (تورکستاندا «تویە ایلە سوسیالیزمگە ایریشیب بولمایدر» دیرلەر). بونداى یول توتولسادا اوکیچ وە یا تیز موفقیتسزلك ایلە بیتشکە محکومدر. روسیەدە باشداناق معلوم بولغان بو نھائی نتیجەنگ

نه وقت وه نه شکلده چیقاجاغی گنه موضوع بحث ایدی. بولشه‌ویکله‌ر بوکونگه قادار اوز خطا وه موفقیتسزلکله‌رینی یه‌گی امید منبعله‌ری یاراتیش پرده‌سی آستندا یاشیریب کیچیشده کوب مهارت کورسه‌توب کیلمه‌کده‌له‌ر. بو مهارتله‌رنڭ سوگنچیسی بیش ییللق پلان ایدی. بولشه‌ویك دولت خوجالق سیسته‌می ایمدی کوبده‌ن اون یاشنی کیچدی. بوتون وعده‌له‌رگه رغماً وضعیت ییلدان ییلغا بوزولوب، آغیرلاشوب کیلمه‌کده. «بو یولنڭ سوسیالیزیمگه ایمه‌س، یا آچیق بانقروت وه یاده تاووشسزگنه ایریب یوقالوب کیتوگه آلوب بارا یاتقانینی، بو یولنڭ أڭ ایمانلی طرفدارلاری طرفندان‌دا کورولوب اعتراف ایتیلیشی کونله‌ری کوب‌ده اوزاقدا اوخشامایدر» دیگه‌نده‌ن سوڭ قائوتسکی «مه‌نم کیبی قطعی صورتده بو قناعتگه کیلگه‌ن بر کیشی روس اویونلاری اوستندا خیالی امیدله‌ر قوروب اوتورا آلمایدر. مه‌ن بوکونگی روسیه‌نڭ دیکتاتورلق، ظلم وه تهدید اصولیله سوسیالیستیك جمعیت خوجالیغی قوروش تجربه‌سینڭ موفقیتسز چیققانلیغنڭ بوتون نتیجه‌له‌ری ایله دنیا قارشیسنا چیقووینی کوته‌مه‌ن.» دیدر.

اوکیشی آوروپاداغی سوسیالیست یولداشلاری آراسندا یاییلغان «قیزیل دیکتاتورا ییقیلسا یرینه آقلار دیکتاتوراسی کیلیر» دیگه‌ن فکرنڭ قطعیاً توغرو بولماغانلیغینی اوزینڭ بونداى بر اویغا اشتراك ایته آلماياجاغینی سویله‌یدر.

موسقوا قیزیل دیکتاتوراسی هه‌ر نه‌رسه‌ده‌ن آرتق ده‌موقراسیدان قورقادر. اونڭچون‌ده او هه‌ر نه‌رسه‌ده‌ن اول ده‌موقراسینی بتیروگه جهد ایته‌در. روسیه‌ده قیزیل دیکتاتورانڭ ییتووی ایله دنیا قوممونیست فرقه‌لارینڭ بیلینی توتوب تورغان آلتون-تیمر کمرله‌رده ایریب کیته‌رده یالغز او سایه‌ده‌گنه یاشاب تورغان قوممونیست فرقه‌لاری‌دا تارقالار. بو صورتله او دنیا ایشچیله‌ری حرکتینڭ حقیقی مفهومده کوچاییووی وه بو سایه‌ده ده‌موقراسینڭ‌دا جانلانووی نظریه‌سینی آلغا سوره‌در. دیمه‌ك کوب فرقه آرقاداشلارینڭ خیالی امیدله‌رینه قارشی قارت قائوتسکی قیزیل روس ایمپه‌ریالیزمی بناسینڭ ییمیریلا باشلاغانلیغی قناعتینی، بونڭ‌ده ایسته‌ر

روسیه ایشچی-دهقانلاری، ایسته‌رده دنیا ایشچیله‌ری اوچون دها ساغلام بر دورکیترووی فکرینی آلغا سوره‌در.

ایهسه‌ن تورسون

باشقارماغا مکتوب

محترم عزیزم «یاش تورکستان»نڭ باش محرری مصطفی افندی،

احترام ایله سلامدان سوڭ توبه‌نده ذکر قیلنمش هندستانڭ پشاور شهرنده تورکستان مسلمان مهاجرلاری طرفندان «انجمن سعادت بخارا وه تورکستان» نامیله قورولمش انجمن توغروسنداغی مختصر معلوماتنی «یاش تورکستان» مجموعه‌سیغا درج قیلیب بوتون روسیه مسلمان مهاجرلاریغا نشر قیلماقلارینی صمیم قلب ایله اوتونه‌مه‌ن. انجمن‌نڭ قورولغانیغا تورت ییل قادار بولغان بولسا هه‌م انجمن مادی وه معنوی جهتده‌ن نهایت سیقیلغان ایدی وه انجمن تورت ییللق عمریده کوب فلاکتله‌رگه اوچراغان. تا شول مدتگه‌چه هیچ طرفدین کومه‌ك کورمه‌گه‌ن. انجمن‌نڭ بانیسی بولغان مولوی عبدالقادر افندی وه معاون عمر جان افندی‌له‌ر تورت‌ییلدین بویان هه‌ر تورلوکلفتله‌رگه برداش قیلیب 1933 نچی ییلغاچا انجمن‌نی سلامت آلیب کیلدیله‌ر. الحمد لله انجمن غینوار آییدین باشلاب رسمی‌ایشگه قدم قویدی. ایمدی انجمن اوز مقصدلاریغا شروع قیلیب یاوروپادا آرمیتالمی کیچه-کوندوز تورکستانڭ قورتولوشی یولیدا خدمت قیلیب یورگان بهادر یاش مجاهد برادرله‌ری ایله قولغا قول بیریب تورکستاننی غدار وه ظالم بولشه‌ویکله‌ر تسلطیدان آزاد قیلماققا تیار ایکه‌نلگینی بیلدیره‌در.

حرمتله سید عبدالله تاشکندی.

«انجمن سعادت بخارا وه تورکستان»نك مقصدلاری(*)

روسیه بولشه‌ویکله‌ری بوتون ملتله‌رنی آزاد قیلماق بهانه‌سیله ملتله‌رنی آلداب اوز حاکمیتله‌رینی مستحکم قیلیب آلغاندان سوڭ ملتله‌رگه ابتدای تسلطیدان باشلاب تا شول مدتگه‌چه بشریت کورمه‌گه‌ن وحشت وه ظلملارنی

(*) بو «انجمن سعادت بخارا وه تورکستان» مناسبتیله مجموعه‌مزنڭ 28 نچی سانندا بر باش مقاله باسیلغانلغینی ایسله‌توب اوته‌مز. باشقارما.

قيليب تورغانيني خصوصاً مسلمانلارني انسانيتدەن بلكه حيوانيتدەن هەم
حقير توتوب كوز كورمه گەن وه قولاق ايشيتمه گەن جبر ، ظلملارني قيليب
تورغانيني بوتون سكسان ميليون هندستان مسلمان برادرلەريگه ، هند-
ستانڭ أڭ معتبر غازيتالاري بولغان «روزانه» ، «زمندار» ، «سياست» ،
«خلافت» ، «انقلاب» ، «الجمعية» ، «المجاهد» ، «مدينه» وه «سرحد»
اخبارلاري واسطه لاري ايله تارقاتيب تورادر. هندستان ايله آفغانستان
آراسندا سرحد قبائل نهايت بهادر وه غيور آفغان قوملاري بار. بو قبائل
لار اوچ تورلو بولوب بر طائفەسي سه كز يوز 50 ميڭ نفوسلودر ، رسمي
صورتده اينگلتەره أدارەسيگه تابع قالغان ايكي طائفەسي قريب ايكي ميليون
7 يوز 50 ميڭ نفوسلو بولوب بعضيسي يرلي نواب ، خان وه ملكدار لار
أدارەسيگه تابعدر لار وه بعضيسي تماميله آزاد قبائل بولوب هيچ كيمگه
تابع ايمەسلەر. مەنه انجمن مذكور قبائل لا‌ ‌ 8 كيشيدەن مركب بر وفد
تشكيل قيليب شو قبائل تيللەريده — اوردو ، فارسي وه پختو تيللەريده —
بولشەويكلەرنڭ انواع مظالميني بيان قيلوچي كتابلار چاپ قيلديريب
غينوار آيدان باشلاب مذكور قبائل آراسيغا چيقارغان ايدي. نمايندە-
لەر اول اينگلتەره قولʼ آستيداغي پشاور ولايتينڭ بيش قضاسيغا بيش
دوره برلان شهرمه شهر وه قيشلاقما قيشلاق يوروب ، شهر هەم قيشلاق-
لارنڭ خان ، خوانين ، علما وه سادات لاري ايله ملاقات قيليب قيشلاق-
خلقلاريني توپلاب ، مجلس وه متينغ لار ياساب ، بولشەويكلەرنڭ قيليب
تورغان وحشتلاريني وه بولشەويك ظلميدان قاچيب ايران ، آفغانستان ،
هندستان ، چيني تورکستان ، ياوروپا وه ديگر طرفلاردا دربدرليكده سر-
سان وه سرگردان بولوب يورگان مهاجر لارنڭ احواليني نهايت پرشور
تقرير لار ايله خلقلارغا معلومات بيريب كتابلار تارقاتادر لار. هەر جايدا
بولغان ييغين وه متينغ لاردا بوتون بهادر آفغان برادرلەريمز هەر وقت
تورکستان مسلمان برادرلەريگه هەر جهتدەن ياردەمگه تيار ايكه نلكلەريني
بلند آواز ايله جوش وخروش ايله اظهار قيلادر لار. وه هەم خان ، خوا-
نين ، علما وه سادات لار سزلەر قايسي وقت تيار بولسا لار كز بزلەر آرقا-

لار كزدا ياردەمده تيارمز ديب عهدنامەلەر يازيب قول قويوب بيرديلەر.
تورت آي اينگلتەره قول آستنداغي بيش قضاني ئەيلەنيب تمام قيلغاندان
سوڭ ياغستان آزاد قبائل آراسيدا هيئت وفد تاغما تاغ ، چولمه چول
پياده وه سواري تينمەسدەن ئەيلەنيب آزاد قبائل نوابلاري ، خانلاري ،
ملكدار لاري ، علما لاري وه مشايخلاري ايله ملاقات قيليب ، بولشەويك-
لەرنڭ مسلك وه افكار باطله لاريني وه تورکستان اهاليسيغا قيليب تورغان
وحشتلاريني نهايت مأثر نطقلار ايله سويلەب ، كتابلار تقسيم قيليب ، بو لار-
دان عهدنامەلەر آلدق. بو لار هەر وقت اوز ميلتق وه بهادر آفغان ييگيتله-
ري ايله جهادغا تيار ايكه نلكلەريني الله اكبر ايله اظهار قيلادر لار. بو
ياغستان قبائل نڭ بعضيلاري بولشەويكلەرنڭ پروپاغاندا لاريغا بيريليب
ياكليشيب ، بولشەويكلەر اسلام طرفداري وه بوتون دنياداغي اسلاملارني
قوتقارو بولشەويكلەر قوليدا ديب غلط فهم قيليب يورگان ايكه نلەر. هيئت
بو قبائل آراسيداغي بونداي غلط فهملەرني نهايت مأثر معلومات وه دليللەر
ايله ازاله قيلدي. نهايت حقيقت آڭلاتيلغاندان سوڭ مذكور قبائل
«هەر نەرسەدەن اول اوزيمزگه فرض بولغان اوز مسلمان برادرلەريمزني
بولشەويكلەر مظالميدان خلاص وظيفەسيني قيلماساق قيامتده بزلەرمسئولمز.
همه وقت بولشەويكلەرگه قارشي جهادغا تيارمز» ديب عهدنامەلەر قيليش-
ديلار. آزاد قبائل نڭ دورەسي قريب ايكي آيدا يعني آوگوست
آخر لاريدا تمام بولساكيرەك. اوندان سوڭرا انشاءالله انجمن اوكتابر
ياكه نويابر آيلاريدا پشاور شهريده بر قونغره چاقيرماقچي. بو قونغره بو-
تون سرحد قبائل علاقه وه غيري علاقه لاريدان ، نواب ، خان ، ملكدار ،
علما ، سادات وه باشقا ذاتلاردان مركب نمايندەلەر طلب قيلماقچيدر.
انشاءالله قونغره مقرر بولغان وقتده البته «ياش تورکستان» وه «ملي يول»-
لاردان نمايندەلەر طلب قيلادر. انشاءالله كيلەچەكده انجمن قيليب تورغان
ايشلەريدەن وه دورەلەريدەن «ياش تورکستان» أدارەسيگه مفصل صورتده
معلومات بيريب توراجاقدر ؛ وه شونڭ ايله برابر «ياش تورکستان»نڭ

ایچیده‌گی وطن احواللارینی اوردو تیلیگه ترجمه قیلیب هندستان اخبارلاریغا بیریب تورامز.

نیك فال طریقه‌سیده شرقی توركستاننك آزاد بولوشی بزنگ توركستان اوچون دروازهٔ نجات‌در.

سید عبدالله تاشکندی، پشاور — 26نچی ایون 1933

* * *

تیشقی خبرلر

مهم معاهده‌لر. اوتکه‌ن ایبول آیننگ 3 نده ساویت روسیه ایله اونگ قومشولاری آفغانستان، ئەستونیا، لاتویا، ایران، له‌هستان، رومانیا وه تورکیه آرالارندا وه 4 نچی ایبولده‌ده ساویت روسیه، رومانیا، تورکیه، چه‌خوسلوواقیا وه یوغوسلاویا آرالارندا بربرینه تجاوز ایتمه‌سلك (عدم تجاوز) معاهده‌لری امضالانمشدر. بو معاهده‌لر آینقسا شرقی آوروپادا صلح وه مسالمت بیرله‌شووینه مهم بر اساس بولاجاقدر.

ایولننگ 15 نده ایسه روما شهرنده اینگلتره، ایتالیا، آلمانیا وه فرانسه دولتله‌رنده‌ن عبارت «تورتله‌ر میثاقی» امضالانمشدر.

اسپانیا ساویت حکومتینی رسماً تانیدی

27.VII.ده مادریده‌ده‌ن آوروپا غازیتالاریغا بریلگه‌ن خبرده اسپانیاحکومتینگ ساویت حکومتینی رسماً تانیغانلغی وه اسپانیا تیشقی ایشلر ناظرینگ اوز حکومتیله ساویت روسیه آراسندا ده‌پلوماسی وه تجاری مناسبات باشلاناجاغینی سویله‌گه‌نلگی بیلدیریلمه‌کده‌در.

هندستان-آفغانستان چیگه‌ره‌سنده

آوروپا غازیتالاری هندستان-آفغانستان چیگه‌ره‌سنده قایتادان قوزغالیش بارلغینی خبر بیرمه‌کده‌لر. آلمانچا «بازیلر ناخریختن» ناملی غازیتانگ 27.VII.33 ده چیققان ساننداغی «مجنون فقیر» لقبینی تاشیغان بریسیننگ باشچیلغی آستندا بولغان بوکوته‌ریلیش آفغان حکومتنه قارشی

بر حرکتدر. آفغانستان وه هندستان حکومتله‌ری بو قوزغالیشنی باسترو اوچون آشیغیچ چاره‌لر وه شدتلی تدبیرله‌ر کورمشله‌ر. قوزغالانچیلارنك باشلوغی «مجنون فقیر»نی توتو وه قولغا توشورو اوچون آفغانستان حکومتیله هند-انگلیز حکومتی کاتتا مکافات بیلگیله‌مشله‌ر.

آفغانستان-یاپونیا مناسباتی

آوروپا غازیتالارندا یازیلیب تورغان خبر وه مقاله‌له‌رگه کوره، آفغانستان قرالی نادرشاه حضرتلاری یاپونیا پادشاهی میکادوغا یوللاغان بر مکتوبنده ایکی مملکت آراسندا ده‌پلوماسی مناسبات باشلاماق کیره‌کلگینی آلغا سوروب، میکادوننگ کابلغا بر سفیر بیلگه‌مه‌سینی سورامشدر.

جهان اقتصاد قونفرانسی نتیجه‌سز تارقالدی

بوتون دنیا نظر دقتینی اوزیگه تارتوب، 67 دولتنگ اشتراکی ایله لوندوندا دوام ایتب تورغان جهان اقتصاد قونفرانسی بر نتیجه‌گه ایریشه آلماسدان گویا بیلگیلی بولماغان زمان اوچون تعطیل ایتب، تارقالیب کیتدی. بو صورتله دنیا ایشله‌رینگ برآزدا چوواليشيغا وه بحراننگ یه‌نه‌ده کوچه‌یوویگه سبب بولوندی.

* * *

توركستان خبرلری

بیرلیله‌شتریش. بولشه‌ویکله‌رنگ دیدیگنچه «تورك-سیب» قازاغستان تیمیر یولی، قازاق ملی پرولیتاریاتی وه قازاق ایگبه‌کچیله‌رینگ ایشله‌تیب کیلدیگی تیمیر یولدر. «تورك-سیب» باشدان آیاغیغا قادار قازاغستان توپراغیدان اوته تورغان یول بولوویله‌ده، روس پرولیتاریاتی، روس ایشچیله‌ری منفعتی اوچون ایشله‌نیب کیلگه‌نی حقنده سانسز دلیل‌له‌رباسیلیب کیلدی. بوراده «سوسیالدی قازاغستان» غازیتاسینگ 1 نچی ایون نومرونده «تورك-سیب» ایله قازاق «ملی پرولیتاریاتی» علاقه‌سینگ نه درجه‌ده ایکه‌نلیگینی کورسه‌ته تورغان معلوماتنگ برقسمینی کیترمه‌کچیمز. «سوسیالدی قازاغستان»نگ بیردیگی رسمی معلوماتقا کوره: «تورك

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

ـسيب»ده ايشلەيتورغان 400 ماشينيستدان—سەكزى قازاق؛ 509 ماشينيست ياردەمچيسيدەن 101 ى قازاق. استاسيون وە كيچيك «يول آيريق» توقتاو يېرلەرى (رازيزد) باشلوقلارى 449 بولوب، اونلاردان بر گنە (يالغز!) كشى قازاق. تيمير يول اوستالارى ايچندەن قازاغى يالغز بر گنە.

«تورك-سيب» بويونده ياخشى گنه («سوسيالدى قازاغستان»تعبيرينچه «آجەپتەوير») يېرليلەشتريلگەن بر يېر بولسا، او هەم آلما-آتا استاسيونى‌دىر. بورادا‌غى «ياخشى» وضعيت شونداى‌دىر: يوموشچى (عمله) وە خدمتچى (مأمور)لەرنىڭ ياليى سانى 518 (بيش يوز اون سەكز) بولوب، اونلار-نىڭ 170 (يوز يتميش)ى قازاق. براق «سوسيالدى قازاغستان»نىڭ اوز تعبيرلەرنچه بونلارنىڭ «كوبچيلگى قارا جوموسچى، خدمتچى، كيچى قوندوقتور، جول بوروچى، كوزەتچى، اوى سپروچى سياقتيلار»ميش... بونلارنى كتيرديكدەن سوڭ «سوسيالدى قازاغستان» يازادر كه: «آلما-آتا استاسيوندا استاسيون باشلوغى كومەكچليگندە (اورون باسارلغندا)، قاسسيردە، أڭ آياغى-باشى يول بوروچلق خدمتدە بير گنەده بولسون قازاق يوق.»

بو معلوماتلارنى بيرگەندەن سوڭ «سوسيالدى قازاغستان» ديدركه: «... فابريك، زاوود وە باشقا تەخنيكوم مكتبلەردە اوقوچى قازاق بالالارىنىڭ حسابى كەمەيتلميشدە بو مكتبلەرنى بتيريب چيققان قازاق بالالارى اوزلەريگه تيوشلى متخصصلق اورونى آلالماغانلقلارىندان اوز يىتلەريله هەر طرافقا تارقاب كيتكەنلەر...

بو يوقاريدا كيتريلگەن معلوماتلار اوشبو ييل بيرنچى مايغا قادار بولوب كيلگەن وضعيتنى كورسەتەدر. «قازاغستان تيمير يولى»نىڭ بو حالينى قازاق قوممونيستلارينڭ اوزلەرى هەم بيرآز «غيرى طبيعى» كوروب، «يېرليلەشتريش»ايشينى برآز آلغا سورمەك پروژەسينى قولغا آليب «تورك-سيب» باش أدارەسيگه بو حقدە بر پلان حاضرلاشنى تاپشيرغانلار.

«تورك-سيب» باش أدارەسى قازاغستان فرقە قوميتەسيله حكومتى‌نىڭ قارارلاريغا موافق توبەندەگى «يېرليلەشتريش پلان»ينى توزگەن: «1934 نچى ييلنىڭ بيرنچى غينواريغا چاقلى «تورك-سيب» يوزدە ايللى يدى (57 %) فائض يېرليلەشتريلەجەك. باش أدارەنىڭ كورسەتديگى بو پلانني ياقيندان تفتيش ايتب، «سوسيالدى قازاغستان» — «يېرليلەشتريله تورغان خدمتنىڭ كوپى راسسيلنى (چاپار)، كوچور (آراباچى)، كوزەتچى (ساقچى)»لەردەن گنه عبارت ايكەنلىگنى يازادر.

باش أدارە پلانى بوينچا «يېرليلەشتريش اوچون ياتا تورغان 4170 اورونغا 2119 كيشى «تورك-سيب»نىڭ اوزيدەن باشقا ياقدان يعنى تور-كستان تاشقاريسندان چاقريلاجاق. بو 2119 خدمتچى ايچندە: 137 حسابچى؛ 24 مهندس-تەخنيك؛ 123 متخصص ايشچى؛ 185 واغون ياغلا-وچى (مايلاوچى)، كاچەگار، قوندوقتور، ترەن يونەلتوچى، يول بو-روچى وە واغون قاراوچيلار بار... ديمەك بو اورونلارنى‌دا ساويت حكو-متى توركستانليلار اوچون موافق كورمەگەن!

مەنە، «بيش ييللق پلان‌نىڭ تونغوچ اوغلو وە قازاغستان تيمير يولى» آتالغان مشهور «توركستان-سيبيريا» (تورك-سيب) يولينىڭ قازاق پرولە-تارياتى وە قازاق ايگبەكچيلەريلە مناسبتى موندان عبارتدر.

II — «يېرليلەشتريش»نىڭ باشقاچا بر اصولينى ايرتيش معدن فابريقاسندا كورەمز: اوتكەن 1932 ييل اوقتوبر آيندا بو فابريقادا ايشلەى-تورغان 4000 ايشچى آراسندا 600 قازاق بار ايكەن. فابريقا باشلوغى روس بولشەويكلەرى «قازاقلارغا بو هەم كوبچيلك قيلادى» ديب، قازاق ايشچيلەريني فابريقادان چيقاريشقا كيريشمشلەر. سوزنى «سوسيالدى قازا-غستان»نىڭ اوزيگه اوتكوزەيلك:

«قازاق ايشچيلەريني قيشنىڭ قاقيلداب تورغان آيازكەزينده ايشدەن هايداى باشلاغانلار. بو ايشدەن هايدالغانلار «كورشيم» آوداندان معدن فابريقاسى يانيغا جايلاشتريش شرطيله آلنغان قازاق ايگبەكچيلەرى ايدى.

قیش کونله‌رینده هایدالغان 28 اویلی قازاق ایشچیله‌ری «تره‌ست» (معدن أداره‌سی) گه باریب مراجعت ایتدیله‌ر؛ أداره اولارنی فابریقا باشیغا قایتارـ دی. «سو نیمه‌ن اول جوموسچیله‌ر ایکی آرادا جوبریب جوروب آدام کورمه‌یتوغون قیینچلقلارغا اوچراغانلار؛ 28 اوی جوموسچی اویسز کویسز قالیب سرگردانلکگه توسکه‌ن.»

سوزینده دوام ایتب، «سوسیالدی قازاغستان» یازادرکه:

«او سونده‌ای اولو اوروسچیلدیق اوزبورلغی (ظلمچی) نتیجه‌سنده قومبیناتداڭ (معدن فابریقاسینگ) «کورشیم» آودانینان آلغان 72 اوینی قازاق جوموسچیلاریناﻥ 23 اویلی گنه جوموسچیلار قالغان. آل بول قالغان قازاق جوموسچیلارندا هیچ بر اوی جوق. بیزدیده آناولارغا اوخساتیب چیقاریب تاستاب سرگردانلکگه اوچراتاماده‌گه‌ن اومیدسزلك کوچتی...»

«سوسیالدی قازاغستان»نگ یازوویغا کوره قازاقلارغا قارشی «اولو اوروسلق ظلمی» حرکتی باشندا فرقه قومیته خطچیسی روس بولشه‌ویکی ماسله‌نکوف تورغانمیش. («سوسیالدی قازاغستان» .8. VI)

III — پیرلیله‌شتریشنگ تورکستاننگ تورکمه‌نستان قسمینداغی احوالندان

«تورکمه‌نسکایا ایسکرا» غازیتاسی (20نچی ایيون ساندا) توبه‌نده‌گی معلوماتنی بیره‌در:

أداره‌له‌رنگ بوتونیسینی پیرلیله‌شتریش اوچون بیلگیله‌نگه‌ن وقت 1933نچی ییلنگ بیرنچی غینواری ایدی. بو وقت اوتوب کیتدی، لاکن پیرلیله‌شتریش ایشی هیچ دوام ایتمه‌دی؛ حتی بعضی أداره‌له‌رده بو ایش توبه‌نله‌مه کده‌در. مثلاً: یوللار باش أداره‌سنده بیرگنه‌ده تورکمه‌ن یوق. عشق آباد شهر شوراسندا پیرلیله‌شتریش پلانی یوزده یگرمی سه‌کز (28,1%)؛ اورتا آسیا تیمیر یولینگ بیرنچی رایونی — یوزده تورت (4%) گنه پیرلیله‌شتریلمش؛ هه‌ر تورلو ته‌خنیکی قورسلاردا تورکمه‌نله‌ر یوزده یگرمی یدی (27%)؛ عشق‌آباد توقوما فابریقاسندا اوتکه‌ن ییل بیرنچی مارتدا تورکمه‌ن ایشچیله‌ری یوزده 34,2 بولسا، بو ییل که‌مه‌یب یوزده 25,2 گه توشکه‌ن...»

تورکستاندا آچلق (مشهد مخبریمزده‌ن)

تورکستاندان قاچیب ایرانغا سیغینوچیلارنگ آرقاسی اوزولمای تورادر. مشهد حوالیسی تولغانیدان تورکستاندان قاچیب چیققانلارنی آرتق سبزه‌وار، نیشاپور، برجند طرفلاریغا پیرله‌شترمه کده‌له‌ر. بو تورکستانلی قاچقینلارنگ کوپچیلگینی تورکمه‌نله‌ر تشکیل ایته‌درله‌ر. فه‌رغانه ولایتی‌ده‌ن عشق‌آباد طرفلاریغا کیلیب او ییرده‌ن ایرانغا کیلگه‌ن تورکستانلیلارنگ‌دا سانی کیینگی آیلاردا کوپه‌یوب قالدی. قاچقینلارنگ کوپی دهقان عائله‌له‌ری، ایچله‌رنده بویداقلاری هه‌م کوبدر. سوگنو قافله آراسندا تراقتورچیلار، ایشچیله‌رده‌ن‌ده بار.

تورکستاندان ایرانغا قاچیب کیلمه کده بولغانلار آراسندا روسلار هه‌م بار. سوڭ کونله‌رده شوارتس اسملی بر آلمان مهندسی‌ده اوز عائله‌سیله برلکده تورکستاندان بو ییرگه قاچیب چیقدی. تورکستاندان قاچیب‌چیققان روس پاپاسلاریغا بو ییرده‌کی خرستیانلار احترام ایتب اعانه‌له‌ر بیریب توراـ درلار. باشقا روسلار ایسه اسلام دینینی قبول ایتکه‌ن بولوب صدقه‌له‌ر وه تیله‌نچیلك آرقاسندا کیچینب تورادرلار.

بزنگ تورکستانلیلار ایش تاپالمای کوب آغیرلق کورمه کده بولغانـ لاریدان فقر و سفالت ایچنده‌درله‌ر وه کوب مأیوسدرله‌ر.

مهاجرلار بوتون روسیه‌ده آینقسا بزنگ تورکستاندا یاشاماق امکانی قالماغانلغندان بحث ایتمه کده‌له‌ر. بر تاشباقا اوچ سوم بولوب، سوڭ‌زمانلار بو هه‌م تاپیلماس ایمش. حتی مملکتده ایت یعنی کوپه‌ك وه موشوکله‌ر هه‌م تاپیلماس ایمش. چیمکند اطرافیدا بالالارنی سویوب، ییب بو صورتله حیاتینی ساقلاب تورغانلار بارلغندان سویله‌نمه کده‌در.

«اوراق وقتی کیلدی، ایکینله‌رنی اوروب، محصولاتنی توپلاب ملتنی آچلقدا قالدیرا بیلیرله‌رمی؟» دیگه‌ن سؤالیمگه یاقیندان قاچیب چیققان تورت عائله‌لی تاتارلاردان بری: «بولشه‌ویکله‌ر ایکینله‌رنی یه‌نه ییغیب غه‌لله‌نی تارتوب آلورلار! چونکه ملتده قدرت قالماغان...» دیب جواب

ئەۋلاد گورۇپپىسى
www.ewlat.org
www.uyghurkitap.com
ئۇيغۇرچە ماقالە، قەدىمىي ئەسەر ۋە قوليازمىلار ئامبىرى

قایتاردی. بو تاتار توغانلاریمزدان نور اسمنده بریسی مشهدگه کیلیب خاستالانوب قالدی وه 15 کونده‌ن سونگ وفات ایتدی. الله رحمت‌ایله‌سین. کوب تربیه‌لی بر یاش ایدی. اوزی قازان اطرافدان بولوب مملکتده ایکه‌ن عالی په‌داغوژی اینستیتوتینینگ 2 نچی صنفنده اوقور ایکه‌ن. اونی موشتومزور بالاسی دیب مکتبده‌ن هایداغانلارینی سویله‌دیله‌ر.

سوکگنو قاچقینلار قافله‌سی آراسنداغی بیگیتله‌رده‌ن 24 یاشلق خوقندلی بر اوسپوروتنینگ تورکستانداغی آچلق حقنده آگلاتقان وقعه‌لاردان بریسی توبه‌نده کیچه‌در:

«آپریل آیندا تاشکندنینگ یه‌نگی شهر بولومنده‌گی بیان بازارندا آچلقدان بیقیلیب یاتقان وه تیریك‌اولوکلگی معلوم بولماغان آداملارنی کوته‌روب یوك آفتاموبیل گه آتا یاتقانلارینی وه بولاردان بعضیلارینینگ آفتاموبیل گه آتیلغاندا کوزله‌رینی آچغانلارینی اوزکوزله‌ریم ایله کوردم. اولوك وه تیریك آرالاش اوتوز کیشینی بر آفتاموبیل گه یوکله‌ب آلوب کیتدیله‌ر...»

تورکستان قاچقینلاری تورکستاننینگ هه‌ر طرفندا آچلق بارلغینی، باختا کوب ایکیلگه‌ن فه‌رغانه‌ده وه ألك کوب قازاغستان قسمنده مدهش آچلق حکم سورمه‌کده ایکه‌نلگینی سویله‌مه‌کده‌له‌ر. بو قاچقینلارنینگ ئه‌یتشله‌ریگه قاراغاندا آچلقغا ألك کوب یونوقان تورکستاننینگ کوچه‌به قازاقلاریدر.

آتوب أولدوروشله‌ر. شورا عالی محکمه‌سینینگ سیار سه‌سیه‌سی 30 مایدا کهنه اورگنجده قولخوز وه أداره ایشله‌رنده‌گی بوزوقلقلار مناسبتیله 11 نچی آوول شوراسی رئیسی، فرقه اوزه‌گی کاتبی، «آتامیشوف» اسمده‌گی قولخوز باشلوغی کیبی کشیله‌ر باشدا بولغانی حالدا مسئولیتگه تارتیلغان بر قانچا ایشچیله‌رنی محاکمه ایتمش. عیبلیله‌رده‌ن آوول شوراسی رئیسی حال محمد محمد اوغلی؛ فرقه اوزه‌گی کاتبی جمعه

(دوامی قاپاقنینگ 3نچی بیتنده)

Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Herbert Wolf, Berlin SO 16
Druck: Sonnendruckerei G. m. b. H., Berlin-Charlottenburg 4

خواجه محمد اوغلی؛ قولخوز رئیسی توزبای بولسون‌لارنی أولوم جزاسیغا وه قالغان 8 عیبلینی 3 یلدان 10 یلغاچا قاماقغا محکوم ایتمشدر.

(«تورکمه‌نسکایا ایسکرا» 18.11.33.)

* * *

یه‌نگی نشریات

I — رفیقمز «یاگا ملی یول»نینگ باش محرری عیاض اسحاقی بیکنینگ „Idel-Oural“ ناملی فرانسزچه بر اثری چیقمشدر. ایدیل-اورال حرکتی وه عمومی وضعیتی حقنده معلومات بیروچی بو قیمتلی اثرگه تورلو تأریخی خریطه وه رسمله‌ر کیریتیلمشدر.

II — هایده‌لبه‌رغ دارالفنونی حقوق فاکولته‌سی مأذونی دوقتور محمد یاووز بیکنینگ

„Die Stellung des Präsidenten der Türkischen Republik mit besonderer Berücksichtigung des deutschen Reichspräsidenten“

ناملی دوقتوراسی باسیلیب چیقمشدر. موضوعی اعتباریله‌ده یه‌ك مهم بولغان بو دوقتورا هایده‌لبه‌رغ دارالفنونی حقوق فاکولته‌سی طرفندان کوب تقدیر ایتلمشدر. عزیز توغانمز دوقتور م. یاووز بیکنی بو مهم موفقیتی اوچون یوره‌کده‌ن قوتلولار وه کیله‌چه‌کده بویوك یوتوقلارغا ایریشمه‌سینی تیله‌یمز.

III — ملی تورك طلبه برلگی .M.T.T.B طرفندان اوتکه‌ن تموز (ایول) آینینگ 2 سنده‌ن‌به‌ری استانبولدا «برلك» (Birlik) نامندا سه‌کز بیتلك بر آیلق غازیتا چیقاریلا باشلاندی. ایمدیگه قادار ایکی سانی چیقمش بو یاشلار غازیتاسندا هه‌ر بر اوقوموشلو تورك یاشینی قیزیقتیریچی یه‌ك مهم مسئله‌له‌رگه عائد قیمتلی یازیلار بار. «برلك»گه اوزون عمر وه اولوغ یوتوقلار تیله‌یمز.

باشقارما.

Yach Turkestan

Août 1933 (Le jeune Turkestan) No. 45

Revue mensuelle

Organe de défense nationale du Turkestan

Rédacteur en Chef: **Moustapha Tchokaï-Oghly**

یولیمزغا توغرو کیلگەن بوتون یازولار اوچون مجموعەمزنگ بیتلەری آچیقدر باسیلماغان یازولار قایتاریلماس.

آبونه شرطلەری :

ییللغی 100 فرانسز فرانقی، آلتی آیلغی 60 فرانق، اوچ آیلغی 30 فرانق.

تورکیەدە عمومی عفو

«جمهوریت» غازیتاسینگ 2 نچی آوغوست ساندا بیلدیر-یلدیگنه کوره آلدیمزداغی اوقتوبردە تورکیه جمهوریتینگ قورولدیغنه 10 ییل تولاجاغی مناسبتیله بر عمومی عفو اعلان ایتلەجەك. بوندان تورکیەنك بورونغو باش وکیلی رؤف‌بیك، بورونغو وکیل دوقتور عدنان‌بیك، حریت وە ائتلاف فرقەسی لیدەری میرآلای صادق‌بیك، محرر رفیق خالد، فیلو-سوف رضا توفیق بیکلەرلە باشقا بر نیچە کورونوکلو کشیلەرنگ استفادە ایتەجەکلەری ایمدیدەن معلومدر.

مجموعەمزگە تیشلی هەر تورلو یوللانمالار اوچون آدرەس:

Moustapha Tchokai-Oghly

7, Square de la Fontaine

Nogent s. Marne (Seine)

France